

Vörös

Az előadás szövegkönyve elsősorban számos adatközlő (túlélők, szemtanúk és az áldozatok rokonai) emléke alapján, valamint a következő írók, gyűjtők és kutatók munkáinak felhasználásával készült: A. Sajti Enikő, Arady Lajos, Baki Ferenc, Balla Ferenc, Balla István, Berta Tibor, Biernacki Karol, Botlik József, Burány Nándor, Cseres Tibor, Csorba Béla, Dudás Károly, Fodor István, Horváth M. Orbán, Illés Sándor, Matuska Márton, Mészáros Sándor, Grlica Mirko, Mojzes Antal, Papp Árpád, Ribár Béla, Szloboda János, Teleki Júlia, Vébel Lajos, Végel László.

Emellett felhasználásra került számos írásos és további fellelhető kordokumentum, valamint a Nemzeti Audiovizuális Archívum anyagai is.

A földben meztelen vagy félmeztelen emberek. A földön széthajigált fehér ingek.

1. Fehér ingek

ANYA, MAJD PARTIZÁNOK

ANYA Én nagyon... hogy mondjam meg, rossz kislány voltam. Eleven. Negyven... mikor is jöttek? Negyvennégyben, negyvenöt. És akkó, amikó jöttek a szerbek, énnekem volt egy szerb ilyen barátnóm. Egy évvel volt öregebb a Maro, mint én. És úgy összejártunk. És akkó képzeld el, hogy mentünk mink evvel a Maróval, hát gyünnek a partizánok, minden. De annak az apját a magyarok kivégezték. És akkó az anyja meg a sógornője is központban vótak, és ugye mink is, mint gyerekek, mentem a Maróval. És az anyja meg a sógornője megvertek, oszt hazazavartak. És sose felejem el, hogy édesanyám libát vágott, tehát az vasárnap lehetett, vagy szombat. És meg volt főve a húsleves, sütvé a hús, minden. És mikó apám hazagyütt, arra emlékszem, hogy nem ebédőtünk. Úgyhogy elege vót, nem mondták ők énnekem, de senkinek nem vót étvágya, hogy egyen... Hát igen. Negyvennégy. Ősz vót, nagyon ősz vót, nagyon ősz.

Most már öreg vagyok már, és sok minden kiesett az emlékezetemből... De arra emlékszem, hogy egyszer kora reggel elindultam, hogy megnézzem a bosztánt, tudod, azt a kis földet, ahova a krumplit, a zöldbabot meg a tököket vetettük, hogy legyen a konyhára. Gondoltam, vége a háborúnak, kiballagtam a mezőre, hogy széjjelnezzek. Aztán útközben szétszórt ingekre találtam... Aztán puskalövéseket hallottam... Meg a hangjukat... Hazarohantam, és először még apámnak sem mertem bevallani, hogy mit láttam... A hangjukra emlékszem. Azoknak a

hangjára, akiket vittek. Ordítottak. Vitték mind, és ezek ordítottak mindaddig, míg le nem lőtték őket. A visszhang hozta azt a hangot. Elhallatszott. Azt borzasztó volt hallgatni...

...És egyre több férfi hiányzott az utcából. Seppegték az emberek, hogy elvitték, és tehetetlenül széttárták a karjukat. Nem merték hangosan kimondani, hogy megölték őket... Ezt tették az emberek: széttárták a karjukat, és hallgattak.

Az embereket lassan, egyenként életre hívják Anya szavai, felkelnek sírjukból, felöltik a fehér ingeket, és elmennek. Szótlanul. Egy partizáninduló hasít a csendbe:

Budi se istok i zapad,
budi se sever i jug!
Koraci tutnje u napad,
napred, uz druga je drug!

Koraci tutnje u napad,
napred, uz druga je drug!
Napred, sve bliže i bliže,
čuje se koraka bat!

Glas miliona se diže,
dole fašizam i rat!
Glas miliona se diže,
dole fašizam i rat!

Drhti od našega hoda
fašizam, krvav i slep!
Čeka nas, družo, sloboda,
naš biće čitavi svet!

Čeka nas, družé, sloboda,
naš biće čitavi svet!
Složno smrt gvozdenoj peti,
nestaće jauk i glad!

Nov ćemo život početi:
sloboda, drugarstvo i rad!
Nov ćemo život početi:
sloboda, drugarstvo i rad!

(Átköltött változat: Napkelet, napnyugat, ébredj! / Lán-
gol az Észak, a Dél, / Harcra dübörgnek a léptek, / Támad
a hős csapatél.)

Majd élő harmonikaszóval felharsan a Kozaračko kolo:

Oj Kozaro, joj oj Kozaro,
moja gusta šumo (2×)

U tebi je, joj u tebi je
partizana puno (2×)

Koliko je, joj koliko je
na Kozari grana (2×)

Još je više, joj još je više
mladih partizana (2×)

Koliko je, joj koliko je
na Kozari lista (2×)

Još je više, joj još je više
mladih komunista (2×)

(A dal tartalma: Jaj, Kozara, én sűrű erdőm, benned sok a partizán, mennyi Kozarán a faág, és még több benne az ifjú partizán, mennyi Kozarán a falevél, még több Kozarán a kommunista.)

*A partizánok örömtáncot lejtének, mámoros révületben kólóznak,
sokáig... És ismét csend.
Tárgy → fehér ing.*

2. Kézigránát

KATI (ANYA), JANI (APA), PIRI, JULIS, KLÁRI

Jani és Kati meg a három lányuk hazaérve a templomból ruhát vált. Jani is leveti fehér ingét. A lányok munkába fognak. Klári láncdohányos.

KATI Azé, hogy már szentmisére se lehessen menni...

JANI Ez se tart örökké.

PIRI Azé tennap mekkora nagy robbanás vót a táncmulatságba, nem? Nagyon nagy robbanás, és az a nagy sikítás... jaj, jaj, jaj, mer hát ugye nagyon sok nép vót ott, az egész út tele vót, meg a másik felérű nézték, meg ott a községháza előtt is rendkívül sokan.

JANI Hun a papucsom?

JULIS (*Klárinak*). Jó, hogy nem gyütté, mer amilyen szerencséd van...

KATI Mire jó az, ha bezárják a templomot, Janikám? Kinek jó?

JANI Járeken tegnapelőtt drótkötelet hurkoltak a toronyra, egy traktorral a földre rántották, és széthordták a téglát. Egy nap alatt eltűnt a templom. Úgyhogy örüjjünk, hogy a mienk még megvan egyáltalán. Hun van má a papucsom?!

KATI (*Pirinek*). Te, keresd meg apátok papucsát! (*Klárinak*). Te meg hagyjad mán azt a cigarettát!

PIRI De minek vót a táncmulatság?

JULIS Azt mondták, hogy örömnünap van. Örömnünap van, föl vagyunk szabadulva, ez minden nagyon jó lesz...

JANI Jó hát, csak azt nem tom, kinek...

JULIS Nagy ünnepege vót a faluba. Meg a másik faluban is meg mindenhun.

PIRI Nagyon szót a zene. Nagyon zenéztek. Vót egy hermonikás, meg vót egy, még azt sem tudom, hogy kik, mik...

KATI (*Pirinek*). Te, keresed apátok papucsát? (*Klárinak.*) Te meg hagyjad mán azt a cigarettát! A katonák táncótak, ugye, és valahogy leesett egynek a kézigránát. Az ódalárú leesett. Hát oszt közbe nagyon kapkodta az a partizán, hogy majd elkapja, oszt kidobja... De nem bírta elkapni. De abba a pillanatba, ahogy az exponálódott, mind a három partizán abba a pillanatba ottmaradt.

JULIS Mesélnek itt összevissza.

JANI Hol van má a papucsom?

KATI (*Pirinek*). Te, keresd már apátok papucsát! (*Klárinak.*) Te meg hagyjad mán azt a cigarettát!

PIRI Eztet, hogy ez a bomba hogy robbant el, sokan így mondják, hogy leesett neki, sokan azt mondják, hogy fölemelte, sokan azt mondják, hogy akarta eldobni, de én hiszem aztat, hogy ezt senki nem tudja, hogy hogy történt, csak elég az hozzá, hogy az a kézigránát, az elrobbant.

JULIS Mikó ott se vótak! Részeg vót mind a kettő, csak egyik az nem annyira. Ketten vótak. És az akarta a lányokat híni. És akkó ment híni a lányokat, valakit akart híni táncóni, és az nem akart menni vele, mer részeg vót. Nem akart menni vele, oszt akkó kikelt nagyon, hogy mer hogyhogy vele nem akar menni ez táncóni, oszt elkezdett káromkodni, hepciáskodni, szedte ott a kézigránátot, leakasztotta, a másik meg akarta elvenni tülle, hogy átdobja a községházán, az vót a szándéka, hogy így eldobja.

PIRI Jaj, ne mongyá mán ilyet. Nem akarta ő aztat komolyan.

JULIS Na, most mán nehogy te jobban tudjad, amikó te ott se vótá, én meg ott vótam ilyen köze, mint a sporhet hozzá-

ja, csak szerencsém vót, hogy nem kapott el a robbanás.
Hogy az milyen lángot vetett! Bevillant nagyot.

PIRI Há jóvan, hogy nem vótam ott, de a Kati nena ott vót,
és ő mindent látott. Ő meséte, a nena meg nem hazudik.

JULIS Azt te csak hiszed.

PIRI Te Julis, te ne idegesíjjé, mert főmén a cukrom.

KATI Most nehogy mán ezen összevesszetek. Az a gránát fő-
robbant, oszt nincs mese. Ebbe hun a vita?

JULIS Ebbe nincs vita...

PIRI És az is biztos, hogy kukoricagránát vót. Mer azé tudott
hetvenet megsebesíteni. Bizony. Nagyon sok sebesültje
vót annak, istenem.

JULIS A Pesti Marika, az meghalt, ugye... Az egész bele kiment
neki. Tisztára... A bele kiment neki, és akkó még mondta,
hogy ugye, batya, nem halok meg... Ugye, batyikám, nem
halok meg. Ugye, batyikám... Nem halok meg.

PIRI Meg a Feri is... A nena tartotta a fejit a Ferinek, hogy
ne sírj, ne jajgass, majd elmúl. Hát, biztatta kicsit, hogy
sajnáta nagyon, hát nagyon megsebesüt... Tudta, hogy
meg fog halni, me hát látszott, hogy meg fog halni... Oszt
mondja neki a Feri a nenának, mondja neki, hogy Kati,
hozz egy pohár vizet, mer meghalok, ha nem hozol vizet.
Mondja neki, hogy Feri, hoznák, de nincs itt sehol víz,
nem bírok vizet hozni. Mondja neki, hogy a kanálisbú
hozz. Mert ugye a kertük alatt folyt a kanális. Mán nem
volt észen. Mán nem volt észen. Mondja, hogy jó lesz ne-
kem a kanálisbú is víz, csak hozz, mer meghalok, ha nem
fogok vizet inni. És akkó hát meg is halt.

JULIS Nem ott halt meg, hanem a mentőautó vitte a zombori
kórházba, oszt ott halt meg.

PIRI Mer te mindent jobban tudsz.

JULIS Mikó ott vótam, oszt láttam.

KATI Nem mindegy? A Feri is meghalt, oszt eztet nem lehet
megmásítani.

Jani hozza a rádiót, szereli.

KLÁRI Én meg olyan rosszakat álmodok...

JANI Én is álmodok, oszt akkó mi van? Minden reggel ugyan-
azt. Reggelente, mielőtt fölébrednék, mindig megjelenik
a balta. Nem tudom, hogy honnan, hogy ki hozza, csak
látom, ahogy lecsap a nyakamra. Ide. Nem fáj, nem is
bánt, inkább élvezem...

KATI Jézus Mária...

JANI Az álom mindig jót jelent. Ha rossz volt, akkor azért, mert
csak álmodtuk. Ha meg jóról álmodtunk, akkor azért.

JULIS Megette már a fene ezt az egészet.

RÁDIÓ Itt Amerika Hangja! Amerika Hangja beszél!

KATI Hagyjad mán azt a cigarettát!

*Jani lehalkítja. Mellételepednek, szinte rátapasztják a fülüket a
rádióra.*

RÁDIÓ Az általános háborús helyzetet vázoló kommentárjában a New York-i adó Magyarországról ezeket mondotta: Lakatos miniszterelnök nyíltan bevallotta a parlamentben, hogy Magyarország helyzete katasztrofális. „Tehetetlenek vagyunk a szövetségesek túlerejével szemben.”

KATI Mit mond?

JANI Nem mond ez semmit!

JULIS Budapestet próbálja!

JANI *(böngészi a rádiót)*. Mikó olyan sötét van itt, mint a pokolban...

KATI *(Klárinak)*. Te meg mán haggyad azt a cigarettát, úgy szilod, mint a férfiak.

RÁDIÓ Kossuth Rádió, Budapest. Híreinket hallják. A német büntettek kinyomozására jugoszláv állami bizottság alakult. A bizottság felhívással fordult a néphez, és felszólított mindenkit, akinek tudomása van a megszálló németek és cinkosaik által elkövetett gaztettekről, hogy

jelentsek ezt be a legközelebbi néphatósági szervnél. Elérkezett az idő – mondja a kiáltvány –, amikor ezekért a bűntettekért a néptörvényszék előtt felelniük kell a...

Valaki kopog a kapun. Jani azonnal elzárja a rádiót. Minden megfagy. Ismét kopognak a kapun.

JULIS Édesapám, ne nyisson ajtót.

JANI Rakd el a kutyaólat... És Klári, a karikagyűrűt vedd le az ujjadról...

Jani kimegy. Piri pánikban eldugja a rádiót, Klári a zsebébe csúsztatja a jegygyűrűjét.

JANI (*jön*). Csak a szomszéd vót, de nem gyün be. Egy levelet hozott. Aszongya, vót itt a póstás, csak be vót zárva a kapu, oszt így neki adta be.

KATI Kitű?

JANI Mit tudom én. (*Klárinak.*) Neked.

KLÁRI Szűzanyám! Az Imrustól? Az én drága jó uramtól? (*Forgatja a borítékot.*) Ezt nem az Imrus írta. Ez nem az ő keze írása... Itt van a hátulján a címe, valami Mészáros Pál, Szent Gellért utca, szám: 1915/18, Becse.

PIRI Ez kütte...?

KATI Oszt mit ír?

KLÁRI (*kibontja, olvassa*). „Tisztelt ismeretlen menyecske, ne haragudjon, hogy egy olyan férfitől kap egy pár sor írást, akivel még soha nem beszélt. Tisztelt menyecske, én csak azé küldöm magának ezt a levelet, mert együtt voltam katoná az urával, és lebetegedett, és meghalt ez év harmadik hónap... harmadik hó nyócadikán... Borislovban...” (*Nem tudja tovább olvasni.*)

JULIS (*kiveszi a kezéből a levelet, folytatja a felolvasást*). „Tisztelt menyecske, mikor megbetegedett, akkor nekem azt mondta, hogy pajtás, ha meghalok, akkor vegyed magad-

hoz a fényképeket, és én megtettem a szívességet, hogy hazahoztam a fényképeket. Tisztelt menyecske, ha megkapja ezt a levelet, írjon, hogy mit csináljak a képekkel.”

*Klári a székre roskad, és egy újabb cigarettára gyújt.
Tárgy → cigaretta.*

3. Kihallgatás

KAMARÁS, KOVÁCS, VASO, PIKÓ, ŽILE, JÜRGEN, KLEIN,
MÁRKY, LONCI

*Hideg van. Három összekötözött kezű ember áll közében: Kamarás, Kovács és Márky. Pikó apróra zsugorodva fordít. Vaso a pisztolyt Kamarás homlokának szegezve tartja, közben cigarettázik.
Fáj a háta.*

VASO (*Kamarásnak nyújtja az égő cigarettát*). Očeš dim? (Kérsz egy slukkot?)

Kamarás nem kér. Állja a Vaso tekintetét.

VASO Jes' l se radov'o kad su ušli Mađari? (Örültél, amikor bejöttek a magyarok?)

KAMARÁS (*súgva Márkytól*). Mit kérdez ez...?

MÁRKY (*súgva Kamarásnak*). Valami magyar... Mondjad neki, hogy az vagy...

KAMARÁS Én magyar vagyok.

VASO (*tagoltabban*). Jes' l se radov'o kad su ušli Mađari? (Örültél, amikor bejöttek a magyarok?)

KAMARÁS Megint azt kérdezte...

MÁRKY Mondjad neki! Hogy mi is!

KAMARÁS Mi mind magyarok vagyunk.

VASO (*emeltebben*). Andrašu, jes' l se radov'o kad su ušli Mađari? Jes' l pjev'o? I stavio tu vašu kokardu na kaput i

pantljkice na šesir? (Örültél, amikor bejöttek a magyarok? Énekeltél, meg felraktad azt a kokárdátokat, meg a szalagot a kalapodra?)

KAMARÁS Mi van a kokárdával?

MÁRKY Miről beszél ez?

PIKÓ Azt kérdezte... Hogy volt-e...

KAMARÁS Volt...

VASO (*Pikónak*). Šta brbljaš, đubre jedno! (*Üvölt.*) Majku ti jebem cigansku!!! (Mit csevegsz, te szarházi! Baszom a cigány anyádat!)

PLAVI E, Vaso! U hrvatili smo još dva!

Belöknek két újabb foglyot a szobába: egy férfit és egy nőt. Nagyon össze vannak verve.

VASO Vidi, vidi, koga vidim! Đe si, ljepotice? (Nicsak, kit látnak szemeim! Hát hol vagy te, szépségem?)

Megsimogatja Lonci melleit. Lonci leköpi. Vaso röhög, majd pofon vágja Loncit.

VASO Zamalo da mi ugasi cigaru... Pa znaš ti, srce, ko sam ja? Hajde, prevedi! (Majdnem eloltottad a cigarettámat... Hát, szívem, tudod te, hogy ki vagyok én? Fordítsd le!)

PIKÓ Azt kérdezi, hogy...

LONCI (*Pikónak*). Hagyd csak, értem, amit mond. (*Vasónak.*) Igen, Vaso, tudom, hogy ki vagy. Znam. Mindig utána nézek annak, hogy ki bújik az ágyamba. Egy puhapöcsű impotens szarjankó vagy. Minden németnek és minden honvédnek nagyobb a farka, mint a tied, Vaso. De még a partizán cimboráidnak is.

VASO (*Pikónak*). Jeli, cigo, ti pričaš srpski? Ajd ovamo! Šta reče? (Ugye, cigány, te értesz szerbül? Gyere ide! Mit mond?)

PIKÓ (*bajban van*). Kaže ti... (*Loncinak.*) Hú, hogy is mondják aztat, hogy puha...? (*[Bajban van.] Azt mondja, te... [Loncinak.]* Hogy is mondják aztat, hogy puha?)

LONCI Mek.

PIKÓ Kaže ti mek kurac govno. (Azt mondja, te puha pöcs gané.)

Vaso Loncit is meggyomrozza egy kissé. De tényleg fáj a háta. Lonci a földre rogy.

VASO A ti? (És te?)

JÜRGEN Grüß Gott.

Vaso föbe lövi Jürgent.

VASO E sad! Jesi li se radovao kad su ušli Mađari? (Na most! Örüdtél-e, amikor bejöttek a magyarok?)

Egy nagyszakállú lép be: Žile.

VASO Koji kurac ti radiš ovde, Žile? (Mi a faszt keresel itt, Žile?)

ŽILE Doš'o sam da izravnamo račune! (*Kovács felé fordul, elmosolyodik.*) (Jöttem, hogy kiegyenlítsük a számlát! [*Kovács felé fordul, elmosolyodik.*])

VASO Jel ga znaš? (Ismered?)

ŽILE Znam ga. Pal Kovač, mjesar! (Hogyne. Kovács Pál, a hentes.)

Žile nekiesik Kovácsnak.

ŽILE Jebo ti mater i sestru i familiju cjelu! Šta me gledaš? (Bassom az anyád, a húgod és az egész családot! Mit bámulsz?)

Žilének elborul az agya. Minden erejével üti, rúgja Kovácsot.

VASO Smiri se, Žile! Žile!!! Prestani! To je naredenje!!! Ajde napolje! (Csillapodj, Žile! Žile!!! Hagyd abba! Ez parancs!!! Gyerünk, kifelé!)

Vaso kivoncsolja Žilét a teremből. A négy fogoly egyedül marad Pikóval és Jürgen holttestével. Csönd.

MÁRKY Mit akart ez?

LONCI Lincselni akarnak.

KAMARÁS Rábasztunk, asszem.

PIKÓ (*Loncinak*). Te kurva vagy...?

LONCI Te cigány vagy?

Visszajön a Vaso. Rágyújt, s amikor kifújja a füstöt, megkérdezi a félholt Kovácstól:

VASO Žile kaže da si mu ukr'o kravu. Ne razumiješ? Prevedi. (Azt mondja a Žile, hogy elraboltad a tehenét. Nem érted? Fordítsd!)

PIKÓ Elloptad a Žile tehenit?

KOVÁCS Dehogy... Eladta nekem... de már előre... kifizettem az árát. Kölcsönöket kért... pálinkára, de nem fizette vissza... én meg elvittem a tehenet... de nem csaptam be.

PIKÓ Ne ukrao. (Nem lopta.)

KOVÁCS Az egészet mondd!

VASO Lažeš! (*Kovács szemébe önti a pálinkát.*) (Hazudsz! [*Kovács szemébe önti a pálinkát.*])

KOVÁCS Nemoj, molim te! Nemoj! (Kérlek, ne! Ne tedd!)

VASO A sad me razumiješ? (Most értesz?)

Belép Klein doktor.

MÁRKY A Misi!

KLEIN Zdravo, Vaso. (*Kezet fog Vasóval, Márky felé fordul.*)
(Szervusz, Vaso! [*Kezet fog Vasóval, Márky felé fordul.*])

VASO Hej, doktore Klajnu, dobro što si stigao! Vidi koga smo ti unjeli! (Hé, Klein doki, jó, hogy megjöttél! Nézd, kit hoztunk be neked!)

MÁRKY (*Kleinnek*). Misikém! Hála istennek! Mondd meg neki, hogy te ismersz, hogy én is orvos vagyok, és én nem bántottam senkit. Misi! Esküszöm neked, hogy nem vagyok bűnös!

Vaso az arcába sziszeg, és telefröccsenti nyállal.

VASO Šuti! Skini se! (*Kleinnek*.) Reci mu! (Pofa be! Levetkőzni! [*Kleinnek*.] Mondd neki!)

KLEIN Vetkőzz le!

Márky vetkőzik...

VASO Cugni, doktore? Baš je ladno, a? (Egy kortyot, dokikám? Kurva hideg van.)

Istnak. Márky egy szál gatyában áll a jéghideg szobában.

VASO Evo. Teren je tvoj. (*Elmenőben*.) Jebeno me bole leđa... (*El*.) (Na, a tied a pálya. [*Elmenőben*.] Baszottul kínoz a hátam... [*El*.]

Klein lassan körbejárja Márkyt. Hosszú, feszült csend.

KLEIN Márky Géza... Tiszta a lelkiismereted, Márky Géza?

MÁRKY Tiszta... Hát... Becsületes embernek érzem magam, Misikém.

KLEIN Nem úgy viselkedtél. Hány zsidót öltél meg, Márky Géza?

MÁRKY Egyet sem. Az nem úgy volt. Nekem akkor utasítást adtak.

KLEIN Érdekes, most mindenki erre hivatkozik. Felsőbb utasításra cselekedett. Parancsra cselekedett. Muszájból cse-

lekedett. És kinyíratad az egész családomat... Miért nem tagadtad meg a parancsot, Márky Géza?

MÁRKY Mert azt sem tudtam, miről van szó! Egyáltalán semmiről sem tudtam, Misikém, esküszöm az élő Istenre.

KLEIN De én nem hiszek neked, Márky Géza...

Vaso jön. Hoz egy lavór vizet.

VASO (*vigyorog*). Da te operemo malo... (*[vigyorog]*). Megmosdatunk egy kicsit...)

A lavór jéghideg vizet Márkyra zuttyantja.

KLEIN Fázol, Márky Géza?

Márky remeg a hidegtől.

KLEIN Nagyon fázol?

Márky hallgat.

KLEIN Nem hallom!

MÁRKY Igen...

KLEIN Az jó... Meséld csak el, hogyan történt.

MÁRKY Micsoda?

KLEIN Te írtad a listát, nem?

MÁRKY Az nem úgy volt, én nem tudtam...

KLEIN Mit nem tudtál?

MÁRKY Benyitott hozzám a főjegyző, és azt mondta: „Géza, légy szíves, írd össze a zsidókat!”

KLEIN Azt nem mondta, mire kell neki?

MÁRKY Nem.

KLEIN Szóval te Kaboly Pál utasítására elkészítetted a listát. És hol van most Kaboly főjegyző?

MÁRKY Nem tudom. Három napja láttam utoljára. Misikém,
én ártatlan vagyok...

KLEIN (*Vasónak*). Kaže da je nevin... (*[Vasónak]*). Azt mondja,
hogy ártatlan...

VASO Nevin je jadnik, nevin. Siroti nevinini fašista... (Ártatlan a
szerencsétlen, ártatlan. Szegény ártatlan fasiszta... Fogd le!)

MÁRKY Fasiszta?! Milyen fasiszta?

Vaso lefogja. Klein nekiesik Márkynak.

VASO Šuti! Ma kurac je nevin! Koje pokl'o porodicu Klajna?
Ko ih je stavio na listu? Prevedi! (Kussolj! Faszomat ár-
tatlan! Ki nyírta ki Klein családját? Ki rakta őket a listá-
ra? Fordítsd!)

PIKÓ Te tetted a listára és te nyírtad ki amannak a családját?

MÁRKY Én nem nyírtam ki senkit...

Klein üti, rúgja Márkyt...

KLEIN Neked él az apád? Meg az anyád?! Meg a testvéreid?!
Élnek?!!

Aztán Klein megelégeli.

VASO (*Kleinnek*). Hajde, ubij ga! (*[Kleinnek]*). Öld meg!

KLEIN Nekem ebből elegendem volt... Dosta mi je... Pusti ga...
(Hagyjad, Vaso... Elegendem van... Hagyjad...)

VASO Sa ovim svinjama se ne može drugačije. Hajde, ubij ga!
(Az ilyen disznókkal csak így lehet szót érteni! Gyerünk,
öld meg!)

Klein megelégeli, elmegy.

VASO (*Márkynak Kleinről*). Mlakonja. (*[Márkynak Kleinről]*).
Puhány.)

*Vaso veszi át Márky ütlegezését. Üti. Sokáig. De nagyon fáj a háta.
Tárgy → lavór.*

4. Mosónők

MARIS, ESZTI, BÖZSI, CSILLA, TOŠO

Maris, Eszti és Bözsi lavórokban mos. Előttük egy nagy halom véres ruha meg egy kosár, amibe emberi maradványokat dobálnak.

MARIS Hányat tanátá?

BÖZSI Harminckettőt... Meg egy reverendát is. Az a harmincharmadik.

MARIS Reverendát? Mutasd. Ezek lelőtték a plébánost is?

ESZTI Hát, őneki aztán semmi átka nem vót, mer ő együtt kártyázott a szerb patikussal meg a szerb állatorvossal is mindig.

MARIS Ezt ki mesélte neked?

ESZTI Én most nem tudom má... És a plébánosnak nagyon nem tetszett éppen a viselkedése a magyaroknak. És akkó ki is prédikálta, hogy ő nem ilyen, nem ilyen magyar katonaságot várt.

MARIS Pártóta a szerbeket.

ESZTI De látod. Hiába vót annyira az ő pártjukon, oszt csak kivégezték. Mer a magyarok is kivégezték a szerb papot, há biztos, hogy ezé. Papot papé.

MARIS Bözsi, te ne foglalkozzá azzal, micsoda. Ne nézzed, hogy kié, mert... Csak csináljad, oszt ne nézzed, hogy kié vót.

Mosnak. Odakünn mulatnak a partizánok...

ESZTI Engem majnem elvitt egy orosz.

MARIS Hogy gyün ez most ide?

ESZTI Csak mondom. A Nikoláj. Úgy hívták, hogy Nikoláj Szokulov, és az engem mindig akart hazakísérni. És én

mindig mondtam, hogy: ne mož, moj muž na front, ne mož, hogy a férjem a fronton. És aztán valahol szereztem egy jegygyűrűt, hogy nekem van mužom. De a Nikoláj Szokulovot az nem érdekte, az engem akart mindig hazakísérni... Mondta, hogy babuska ide, babuska oda.

MARIS Oszt mi lett a végén? Elmenté vele?

ESZTI Dehogyan mentem. Ő ment el, hála istennek.

MARIS Csak járjon közbe a kezetek is, ne csak a szátok... A Thomka Bori után is szaladgát egy valami orosz katona. Bemettek hozzájuk az oroszok, és ugye hát az oroszok, mint oroszok. A Bori meg, tupp, beszökött az öreganyja szobájába, tupp, be az ágy alá. Ez a szar alak meg észrevette az öregasszonyt. Feküdt. Na, majd kihasználja azt. Erre a Bori ki az ágy alú, és ki az udvarra. És megfogta a másik tisztet, aki kint maradt az udvaron. Az orosz tisztet. És huzigálja, huzogálja, nem tudott oroszú, hát ugye honnan tudna? És az orosz tisztet húzza, húzza, hát ugye az valamit kapcsolt, ugye, hogy valami nincs rendbe, és utánament a szobába. És ez a másik rohadék már rajta feküdt az öregasszonyon. Fogta, a tiszt kivette a pisztolyt, és fejbe lűtte.

ESZTI Kit, a másik orosz?

MARIS Azt hát, aki rajta feküdt az öregasszonyon... Ott helybe, tupp. Szevasz. Hogy védje a becsületit.

BÖZSI *(meglát valamit)*. Jézus Mária! Mariskám!... Eztet én... én eztet nem bírom...

MARIS Mi van? Mutassad.

ESZTI Mit tanátá? *(Megnézi, hogy mi az.)* Hát ezt a szerencsétlent kitaposták belülle...

MARIS Dobd a kosárba, a többi közé. Ne foglalkozzá vele, csináljad. Csinájjad, hallod? Mert tégedet is a gödörbe söprenek! Csinájjad!

BÖZSI Csinálom...

MARIS Akkó lássam.

Tošo hozza Csillát. Óvatosan lefekteti, letakarja. A nőt megerősztették és megverték.

BÖZSI Uramisten...

MARIS Tošo, te rendes ember vagy... Tošo, mondd meg nekünk, mé csinájják ezt?

TOŠO Hallgassál, Marija.

MARIS Mi bajuk van, mé csinájják ezt? Zašto?

TOŠO Radi šta ti se kaže i hallgass! (Csináld a dolgotat és hallgass!)

MARIS Csináljuk mink, látod, de eztet én nem értem. Eztet nem érti senki, hogy mé csinájjátok ezt.

TOŠO (*bűntudattal*). Tudod, mit ők nekem mondtak? Dok je i jedan Mađar živ, zatvor ne može biti zatvoren. Bolje ti je da ćutiš ili će i tebe... Zato hallgass... (*[bűntudattal]*). Tudod, hogy mit ők mondtak nekem? Hogy amíg egyetlen magyar is életben van, addig a börtön nem lehet zárva. Jobb, ha hallgatsz, vagy tégedet is... Ezért hallgass... Hallgass...)

Tošo lehajtott fővel elmegy.

ESZTI Mit mond?

MARIS Azt mondja, hogy amíg van itt magyar, addig a börtönt nem csukják be. Mit bámúsz? Mi van a kezeden már megin, Bözse?

BÖZSI (*mutatja: kisdob van a kezében*). A Dunai Pistát is kivégezték...

Tárgy → kisdob.

5. Kidobolás

KISBÍRÓ

Megperdül a kisdob.

KISBÍRÓ (*váltás*). Figyelem, figyelem! Bezdán lakosai! Közhírré tétetik, hogy minden húsz és negyven év közötti férfi lakos szigorú büntetés terhe mellett ásóval vagy lapáttal, kétnapi étellel köteles megjelenni a sportpályán. Gyülekezés holnap a kora reggeli órákban.

(*Váltás.*) Figyelem, figyelem! Csúrog lakosai!

(*Váltás.*) Figyelem, figyelem! Zsablya lakosai!

(*Váltás.*) Figyelem, figyelem! Mozsor lakosai!

(*Váltás.*) Figyelem, figyelem! Temerin lakosai! Közhírré tétetik, hogy minden férfi lakos jelenjen meg holnap délelőtt a templomudvarban, lehetőleg kocsival és lóval, mert közmunkáról van szó. A távol maradókat a katonai parancsnokság felelősségre vonja.

Majd felharsan a kóló, a partizánok össznépi öröme.

Tárgy → kisdob.

6. Zoran és Ibi

ZORAN, IBI

Szeretkezés után.

IBI Ugye, csúnya mellei vannak egy szoptató anyának?

ZORAN Zlato moje (kincsem), miket beszélsz? Joj, elfelejtettem. Hoztam neked ajándék! (*Elővesz egy kisdobot.*)

IBI Mi ez?

ZORAN Bubanj. A fiadnak, játszani!

IBI De ez... nem a Dunai dobja? A kisbíróé?

ZORAN Nem mindegy? Kisdob most játék.

IBI Értem... Köszönöm... *(Csönd.)*

ZORAN Finom vót vacsora.

IBI Ugyan már, alig ettél... Mi dolgod volt eddig?

ZORAN E, ženo (asszony), ne kérdezzé sokat, az nem jó. Leszel csúnya, amikó mérges.

IBI Soká gyüttél, Zoran...

ZORAN Egész nap vittem a glavonjákat (fejeseket) Zomborba meg Bezdánba meg ide... Fáradt vagyok.

IBI Kérsz még bort?

ZORAN Elég volt.

IBI Vagy pálinkát?

ZORAN Nem. Elálmosít, és hónap mindig fáj a fejem. A pálinkát meg nem is szeretem.

IBI Pedig a partizánok szeretik a pálinkát...

ZORAN Szeretik? Isszák, kao (mint) a vizet.

IBI De te rendes vagy.

ZORAN Da. (Igen.)

IBI Rendes szerb ember.

ZORAN Pa da. Volim te. Reci volim te... (Hát igen. Szeretlek. Mondd: szeretlek.)

IBI Nem... Tudod, hogy ez nem ilyen könnyű... Lehet, hogy él, és lehet, hogy visszajön hozzám...

Zoran öltözni kezd.

IBI *(szünet után)*. Zoran... Volim te... *([szünet után]*). Zoran... Szeretlek...)

ZORAN *(nagyon örül)*. Szeretlek! Reci: szeretlek! Szeretlek!

IBI Zoran?

ZORAN Reci! (Mondd!)

IBI Miért gyűlötök ti minket?

ZORAN Én szeretlek.

IBI Tudod, hogy értem. Magyarokat. Miért nem szeretitek a magyarokat?

ZORAN (*vakarózásnyi szusszanás*). Hát... ti, magyarok se szerettek minket.

IBI Eztet honnan veszed? Ki mondta ezt neked?

ZORAN Tudom. Vagy mittomén... Inkább érzem. Azt akarjátok, hogy ez itt Magyarország legyen.

IBI De ez itt Magyarország volt mindig.

ZORAN Ez nem igaz... Mondtam már neked, ženo, hogy én más vagyok, mint a többiek. Nekem mindig magyar barátaim vótak.

IBI Mégis beálltál ezek közé.

ZORAN Mert harcolni akartam a hazámért. Ez az enyim hazámért! A mienk apánk és nagyapánk és nagy-nagyapánk irtotta ki innen az erdőket és, kako se kaže, leszívta a mocsarakat...

IBI Lecsapolták.

ZORAN ...da, lecsapolták.

IBI Nem hiszem.

ZORAN Ali tako je bilo! (De így volt!) A šta je bilo (és mi volt) három éve? Magyarok sve Srbe u Dunav, a jég alá lőtték a szerbeket. És a magyarok még most is ül a bokorban puskával i pucaju (lövöldözik) na partizane.

IBI Hát hogy ne lövöldöznének.

ZORAN Ne politizáljunk, nema smisla! (Nincs értelme!) Hagyjuk eztet. Adj inkább mégis egy kis bort... Tudod... Ami most itten van, az borzasztó, ami itten van... ami történik... Én láttam, az opštinában (községházán) meg a raktárban. Mindent... Užas. (Szörnyű.) Pedig én voltam a háborúban, de ami itten van, az...

Ibiki átkarolja Zoran vállát, hozzásimul.

IBI Erről nem beszélünk... Itt maradsz éjszakára?

ZORAN Inkább ma nem. (*Csókolja, öltözik, felcsatolja revolverét.*) Holnap kell korán indulnom, de estére visszajövök, főzöl vacsorát?

IBI Biztos, hogy visszajössz? Lehet, hogy nem is jössz vissza, Zoran. Mondd meg, ha így van, ne várjalak hiába.

ZORAN Visszajövök, biztosan, ide kell érnem holnap estére azzal a zomborival.

IBI Kivel?

ZORAN Nemoj da pitaš, ez stroga tajna (ne kérdezd, szigorúan bizalmas), erős titok... Viszem a drugarokat (elvtársakat) az egyik helyrű a másikkra, doktorokat, ügyvédeket, asse tudom, hogy kicsodák, hogy mié... (*Meglátja Ibi fényképét.*) Ezt nekem adod?

IBI Minek neked az én fényképem, te bolond ember?

ZORAN Hát, csak hogy itt vigyem. Mint a többi partizán a babája fényképít. Most mán nekem is van babám, ugye, Ibika? Egy Mađarica (magyar nő)!

Tárgy → fénykép.

7. A tolmács

PAVLE, VOJO, RATKO, PIKÓ, ENDRE, ANNA

Két tizenéves partizán: Pavle, aki Annát markolássza, és Vojo, az agresszív antifasiszta. Pikó, a rémült cigány gyerek a tolmács.

Ratko, az öregebb harmadik partizán egy fényképet nézeget.

RATKO Vidi ovo. Ko je ovi fašista? (Nézd csak ezt. Ki ez a fasiszta?)

ANNA Jaj, istenem, a fiam!

VOJO Prevedi!

PIKÓ Sin... (A fia...)

RATKO A đe s krije? (Hol rejtőzik?)

ANNA A fiam...

RATKO Đe se krije?! Prevedi! (Hol van?! Fordítsd!)

PIKÓ Azt kérdezi, hogy hun van.

ANNA Katona szegénykém. Azt se tudom, merre jár.

PIKÓ Vojnik... (Katona.)

RATKO Fašista!

ANNA Dehogy fasiszta az én fiam. Honvéd. Magyar katona.

VOJO Fašista! Fašista! Fašista ! (Fasiszta!...)

Pavle gyömködi Annát. Ratko egy székre rogyasztja a tehetetlen és félholt Endrét, de a fegyvert egy pillanatra sem teszi le.

ANNA Ne bántsák az uramat! Hisz ártatlan! Mondjad már neki!

PIKÓ On nevin... (Ő ártatlan.)

VOJO Ma svi ste vi fašisti! Fašisti! Fašisti! Fašisti! (*Endrét kényszeríti, hogy nézze, amint Vojo erőszakolja a feleségét.*) Ci-go! Dođi 'vamo! Gledaj! Reci mu nek gleda ovo! (Mindannyian fasiszták vagytok! Fasiszták! Fasiszták! Fasiszták! Hé, cigány, gyere ide! Nézzed! Mondd meg neki, hogy nézze ezt.)

RATKO Prevedi!!! (Fordítsd!)

PIKÓ Nézzed őket...

Pavle Annát erőszakolná... Ratko Endre fejét feléjük fordítja.

RATKO Gledaj... (Nézzed...)

VOJO Otkopčaj šlic... (Gombold ki a nadrágod...)

ENDRE (*félholtan mormolja*). Fosná tele apád... a rongyba tekert... kóchengeres faszával... a rohadó... bűdös... pofádat... hogy fulladnál... bele...

RATKO (*Pikónak*). Prevedi. (*[Pikónak]*. Fordítsd le.)

Pikó hallgat.

RATKO Šta je rekao? (Mit mondott?)

Pikó hallgat.

RATKO Prevedi, oca ti jebem ciganskog! (Fordítsd le, baszom a cigány apádat!)

PIKÓ Kaže da on ne fašista. On Mađar. (Azt mondja, ő nem fasiszta. Ő magyar.)

RATKO E, pa Mađar će sad da crkne. (Hát, a magyar most megdöglik.)

PIKÓ Megöli az uradat.

ANNA *(pánikban Ratkónak, miközben Pavle élvezkedne rajta).*
Mondd meg neki, hadd hozzak egy kis pálinkát! Hozok pálinkát!!!

PAVLE Ma začepi kurvo! (Fogd már be a szádat, kurva!)

RATKO Čekaj, Pavle. (Várjál, Pavle.)

PAVLE *(duzzogva feladja a koituszkísérleteit).* Pa ja 'vako ne mogu! *([duzzogva feladja a koituszkísérleteit].* Így én nem tudok!)

RATKO *(Pikótól).* Šta ova hoće? *([Pikótól].* Mit akar?)

PIKÓ Hoće da donese malo rakija. Voli jako rakija. (Hoz egy kis pálinkát. Nagyon szereti a pálinkát.)

RATKO Jeli? E, nemam ništa protiv dobre rakije. Samo brzo. Ajde! (Igen? Hát, semmi kifogásom a jó pálinka ellen. De gyorsan!)

PIKÓ Azt mondja, hozzad... Menjél már, hozzad!

Ratko elengedi Endrét, akiben már alig van élet. Endre elterül a földön, és már semmi másra nincs ereje, csak káromkodni... foszlányokban... egyre elhalóbban...

VOJO *(Pavlenak).* Šta je, nije ti se digao kurac? (Mi van, nem állt fel a farkad?)

PAVLE Pa sad... (Hát most...)

Anna szalad, hoz fél üveg pálinkát meg poharakat. Tölt minden pohárba. Csönd. Ivás. Közben Endre fáradhatatlanul, félholtan:

ENDRE Basznának... szájba... te rohadék... csótány... apád...
faszát...

RATKO Znaš šta? Smilovaću ti se, svinjo. (Tudod, mit? Megkegyelmezek neked, vén disznó.)

PIKÓ Azt mondja, hogy megkegyelmez neki...

ANNA Az Isten áldjon meg! Hozok egy kis harapnivalót is...
Ennivalót... Sonkát meg...

Anna ismét kiszaladna, de Pavle elkapja.

RATKO Šunka?

ANNA Igen, sonkát! Sonkát hozok! Šunka!

RATKO (*Pavlenak*). Pusti je! (*[Pavlenak]*). Engedd el!

Csönd. Csak Endre foszlányos káromkodásai hallatszanak olykor-olykor.

ANNA (*hozza a sonkát*). Falatozzonak már egy cseppet! Akkor jobban csúszik az ital. Egyél csak. Ha akarsz, csomagolok neked. Vagy vidd el az egész sonkát. Akarod? (*Endrének.*)
Hallod...? Megkegyelmeztek neked...

Endre már alig hallhatóan, de továbbra is csak káromkodik...

ANNA Ne káromkodj, az Isten hallja ezt...

Endre folytatja... De már alig él... Partizánok: evés-ivás... Dalolás... Endre mozdulatlanul fekszik... Anna vízért megy...

RATKO Šta kaže? (Mit mond?)

PIKÓ Kaže jebe ti oca... (Azt mondja, hogy baszom az apád...)

Endre még mindig káromkodik... Majd meghal...

RATKO Jel crko ovaj? (Ez megdöglött?)

VOJO Crko. (Megdöglött...)

RATKO Taman smo ga pomilovali... Pa ajmo onda... (Pont, amikor megkegyelmeztünk neki... Hát akkor menjünk...)

A partizánok elmennek. Anna marad.

Tárgy → pálinka.

8. Névsorolvasás

TAMÁS, SZABÓ, RÓKA, DUNAI, BOGNÁR, KÖTÖRŐ,
GALAC, BAKI, PIKÓ, PAP, GYÖKÉR, KATALIN, ANCSA,
LENKE, VERICA

Gyülekezik a falu népe a templomudvarban. Harangoznak valahol... Baki szűrős, kutató tekintettel mindenkinek egyenként az arcába bámul.

BAKI (*Bognárra mutat*). Ovaj je bio tamo! (*[Bognárra mutat]*).
Ez ott volt!

BOGNÁR Miről van szó? Hol voltam én?

Verica megragadja, és kirántja a sorból. Most Verica mustrálja végig a sort. Tekintete megakad Tamáson. Kirángatja a sorból.

VERICA Na drugu stranu! (A másik oldalra!)

Verica Dunaihoz ér.

VERICA Hajde ti! Poznajem ja tebe! Fašista! (Gyere te! Ismerlek én téged! Te is fasiszta vagy!)

DUNAI Szőrös talpú rác kurva...

VERICA Šta kaže? (Mit mond?)

PIKÓ Kaže da... (Azt mondja, hogy...)

DUNAI Kussoljál, te bűdös cigány!!!

VERICA Pička ti materina! Na drugu stranu! Fašista! (Anyád picsáját! Mars a másik oldalra! Fasiszta!)

DUNAI (*áttaszígalják*). Nem vagyok fasiszta! A dobos vagyok, Dunai István, a kisbíró! Én csak azt teszem, amit mondanak nekem, hogy tennem kell. Én csak azt mondom, amit mondanak, hogy mondanom kell.

VERICA Fašista!

KÖTÖRŐ Mit fasisztáznak ezek...?

SZABÓ Nekem ez az egész nagyon nem tetszik.

Jön Gyökér.

VERICA Zdravo, družo sekretare. Pa gde si ti? (Szervusz, titkár elvtárs. Hát hol vagy te?)

GYÖKÉR Izvini, drugarice, pripremio sam mali govor. (Elnézés, elvtársnő, én egy kis beszéddel készültem.)

VERICA Ma nemoj. Pa, izvoli. (Na ne mondd. Hát akkor tessék.)

Gyökér szónokolni kezd, közben Vericának és Bakinak halkán tolmácsol Pikó.

GYÖKÉR Bánát, Bácska és Baranya felszabadulása megköveteli e területeken a helyzet minél gyorsabb normalizálását és a népi demokratikus hatalom morális működésének megteremtését. Érthető?

KÖTÖRŐ Miről beszél ez?

GYÖKÉR Úgyhogy most akinek felolvasom a nevét, az odaáll.

VERICA Toliko? To ti je govor? (*Vinnyogva röhögni kezd.*)
(Ennyi? Ez a beszéded? [*Vinnyogva röhögni kezd.*])

Gyökér előveszi a névsort. Fontos ember ő most...

GYÖKÉR Árvai János!

BAKI Arvaj!!!

Csend.

RÓKA PALI Árvai! Szólítanak, nem hallod?

Csend.

RÓKA PALI Nincs is itt...

GYÖKÉR Nije tu. (Nincs itt.) Dunai István?

DUNAI Én már itt vagyok...

GYÖKÉR On je već tamo... (Ő már ott van.) Galacz Károly!

BAKI Galac!!!

Csend.

RÓKA PALI Karez. Téged szólítottak!

ANCSA (*súgva*). Istenem, istenem... Ne menj oda, Karcsi!

GALACZ Hanem micsinájjak?

Galacz átmegy a templom fala mellett álló csoporthoz.

GYÖKÉR Balla István!

RÓKA PALI Asse együtt e.

GYÖKÉR (*körülnéz*). Nincs itt, nije tu (nincs itt)... Kötörő
János!

Csend.

RÓKA PALI Kötörő, miért nem jelentkezel?

KÖTÖRŐ Ne pofázz, te szarházi! Én nem János vagyok, hanem

Pista! A János, a Kötörő János a bátyám. Fogságban van!

VERICA Šta kaže? (Mit mond?)

GYÖKÉR On je rekao da je to brat, ne on. Brat je u zatvor...

(Azt mondja, hogy az a testvére, nem ő. A testvére börtönben van...)

VERICA Svejedno! Ketere, Ketere, isto sranje, drugo pakovanje.
(Mindegy! Kötörő, Kötörő, ugyanaz a szarás, más csomagolás!)

Baki Kötörőt Dunai mellé löki.

GYÖKÉR Tóth Lenke!

A harangszó folyamatos...

VERICA (*a harangozóra*). Baki! Ućutkaj ga i dovedi mi tog govnapara! (*[a harangozóra]*). Baki! Hallgattasd el és hozd elém azt a szarházit!

Baki indul.

GYÖKÉR Lenke! Tóth Lenke! Itt vagy? (*Körölnéz, meglátja.*)
Itt vagy. Ide.

VERICA Ajde, Lenka!

LENKE (*Gyökérnek*). Józsi! Józsi, mirű van itt szó?

Gyökér nem informálja. Lenke átbállag.

GYÖKÉR Kamarás Antal!

Csönd.

GYÖKÉR Kamarás!

RÓKA PALI Asszem, az se gyütt el...

GYÖKÉR Na. To je sve, gotovo je za danas. (Akkor mára ennyi.) Akkor egyelőre ennyi. Dovidenja. Smrt fašizmu...
(Viszontlátásra. Halál a fasizmusra...)

A harangozás abbamarad. Gyökér összehajtogatja a papírt, és végigmegy a sor előtt.

TAMÁS Józsi, mi történik itten?

GYÖKÉR Te hogy kerülsz ide? Hogy kerültél ezek közé?

TAMÁS Hát, ideküldtek...

GYÖKÉR Ovaj ne stoji u dobrom redu. Preneću ga u drugi red.
(Ez nem jó helyen áll. Átviszem a másik sorba.)

VERICA Samo ako mi dovedeš nekoga umjesto njega jer treba da su na broju. (Csak akkor, ha hozol helyette valakit, mert számon tartják!)

GYÖKÉR Ma doneću ja! (Hozok én!)

Gyökér visszalöki Tamást az első csoportba.

GYÖKÉR Ne kérdezzél semmit, komám, de itt jobb lesz neked!

SZABÓ A Dunai Pistát is hozza vissza! A Dunait!

Gyökér Róka Palira mutat.

VERICA (*Rókának*). Ajd! Miči se! (Lódulj!)

RÓKA PALI Hagyjon engem! Ne rángasson! Mit akar velem?
Én nem csináltam semmit. Ártatlan vagyok, nem érti?
Engedjenek haza. Nekem családom van!

Gyökér kíméletlen. Átráncigálja. Baki káromkodva hozza a rémült plébánost. Verica megüti a plébánost. Az térdre esik.

VERICA Što neprestano zvoniš? Jebem ti jebeno zvono. Šalješ poruku Mađarima, jeli? Obesiću te ozvono, svinjo. Prevedi!
(Miért harangozol folyton? Baszom a kibaszott harangodat. A magyaroknak üzensz, ugye? A harangkötélre akasztalak fel, te disznó! Fordítsd!)

GYÖKÉR Azt kérdezi, hogy mié harangozik.

PIKÓ Meg hogy üzenetet akarsz küldeni a magyaroknak...

GYÖKÉR (*Pikónak*). Kussolj, бүdös cigány!!! (*A Papnak.*) Mié harangozott?

Hosszú csend után:

PAP Most segíts meg, Mária, ó, irgalmas Szűzanya! Keservét a bűnnek, bajnak eloszlatni van hatalmad. Hol már ember nem segíthet, a Te erőd nem török meg, hű imáit gyermekidnek nem, Te soha nem vetted meg. Hol a szükség kínja nagy, mutasd meg, hogy Anya vagy. Most segíts meg, Mária...

VERICA (*Gyökérnek*). Šta kaže? (Mit mond?)

GYÖKÉR Moli se... (Imádkozik...)

A Pap imádkozik.

VERICA (*nevet*). Molitva vam više ne pomaže. Sad je Staljin bog, i Tito je bog! To prevedi! (*[nevet]*). Az imádság már nem segít rajtatok. Most Sztálin az isten, meg Tito az isten! Ezt fordítsd!

GYÖKÉR Mostantú a Titó az isten... meg a Sztálin... És nincs imádkozás!

A Pap imádkozik.

VERICA Ubij ga! (Öld meg!)

Csönd...

GYÖKÉR Neću... nije u listi... (Nem... nincs a listán...)

VERICA Hajde, družo sekretaru, ubij ga! (Gyerünk, titkát elvtárs, öld meg!)

GYÖKÉR Neću... (Nem...) (*A Papnak.*) Hallgasson... Hallgasson!

A Pap imádkozik.

GYÖKÉR Hallgasson mán el!

VERICA Hajde, družo sekretaru! (Gyerünk, titkát elvtárs!)

GYÖKÉR Meg akarja ölni az egész falut?!!

Baki odalöki Gyökért a Paphoz... A Pap imádkozik... Gyökér lelövi a Papot.

GYÖKÉR Ha nem nyaltátok vóna a Hitler seggét, ha nem löttétek volna a Dunába a szerbeket, akkó semmi bajotok nem lenne!!! Nekik se meg nekünk se!!! (El.)

VERICA (*Bakinak a nagyobb csoport felé bök*). Vodi ih! (Vidd őket!)

*A Harmonikás Anca, Katalin, Tamás és Szabó mellé szegődik a kúthoz. Verica boldogságára azonnal kólónyekergetésbe kezd. A másik csoport az ásókkal és Bakival elindul.
Tárgy → Biblia.*

9. Gróf Kaboly Pál

KABOLY, ÖR

Kaboly egyedül a zárkában, az örrel.

ÖR Ugye, nem adja ide nekem a kabátját? Magának már úgysem kell.

KABOLY Ez egy igazi angolszövet kabát...

ÖR Hát pont azért. Ne vesszen kárba.

KABOLY Felőlem... Csak legalább reggelig legyen még türelmes.

ÖR Addigra én már nem leszek szolgálatban. (*A területasztalkámat nézi.*) És? Mit hozott a feleség?

KABOLY Látja. Kenyeret, halat, bort...

ÖR Nem nyitjuk ki?

KABOLY Nyissa csak! Igyon az egészségemre.

ÖR Az már felesleges, főjegyzőkém. De azért iszok én, ha akarja. De előbb magának kell megkóstolnia, hátha mérgezett.

A főjegyző belekóstol a borba.

ŐR *(iszik a borból)*. Tud majd aludni ilyen lelkiállapotban?

KABOLY Tudok.

ŐR Csak nem akarja azt mondani, hogy ártatlan? Hát kinyírt negyvenegy falubeli zsidót! Ha szolgálatban lennék reggel, akkor megnézném, hogy limbálja a lábát a szél. Most min nevet?

KABOLY Nem magán nevetek. Csak elképzelttem, hogy a szél limbálja majd a lábam. Nincs is szél. Legfeljebb a huzat. De tartom szerencsémnek! Jöjjön el. Meghívom.

ŐR Köszönöm, de addig én már...

Az őr a kenyeret kettétöri. Nincs benne semmi.

KABOLY A halat nem nézi meg?

ŐR Nem. Még megszúrom a kezem. Meg egyébként is, ki nem állhatom a halat. Jut eszembe, tudja, miért szeretnek a horgászok a temetőbe járni? Mert sok a hal ott. *(Röhög.)* Egye csak meg nyugodtan.

KABOLY Majd később...

ŐR Ugye, miért pont hal? Miért nem marhapörkölt? Annál nincs jobb, a marhapörköltnél.

KABOLY Az Úr is halat evett az utolsó vacsorán...

ŐR Ó, az Isten! A Teremtő! Marhaság. A legnagyobb sovíniszta kommunistaellenes uszítás. *(Szünet.)* Nem kenyeret evett?

KABOLY De.

ŐR A hal a mezőn volt.

KABOLY És megsokasítja a halat...

ŐR És jóllakatá a zsidókat.

KABOLY Mi a neve magának?

ŐR Sándor. Bicók Sándor.

KABOLY És azelőtt?

ŐR Sándor. Bicók Sándor.

KABOLY Tudja, mit mondott gróf Széchenyi, Sándor?

ŐR István.

KABOLY Tudja, mit mondott gróf Széchenyi? A magyarnak mindenkor is, most is legnagyobb ellensége – a magyar.

ŐR Az árulók az ellenségek, főjegyzőkém! Az árulók! A fasiszták! A Kommunista Párt viszont igazságokat hirdet! És egységbe kovácsolja az ország összes dolgozóját, bármely nemzetség fia is. Minden rendes magyar ember a többi jugoszláv nemzettel együtt harcol a megszállók és az árulók ellen. A szülőföld védelmében.

KABOLY Szülőföld...

ŐR Igen! Ez itt az én szülőföldem, és a magáé is! És ez itt Jugoszlávia. És főjegyzőkém, a szerbek, horvátok és mi, magyarok nagyon is sokat szenvedtünk ezért a hazáért.

KABOLY Tisztelt Bicók Sándor, nekem Magyarország a hazám! Magyarország volt és Magyarország marad örökké a szülőföldem!

ŐR Nagymagyar burzsoá propaganda! De leszáll maga arról a magas lóról. Láttam én már bátor embereket az akasztófa alatt. Beszartak, behugyoztak. És *magát*, főjegyzőkém, halálra ítélték, mert halomra gyilkolt negyvenegy ártatlan zsidót!

KABOLY A pestisbacillus is meg van győződve ártatlanságáról, de az embereknek mégis más véleményük van róla...

ŐR Ha rajtam múlna, akkor én magát karóba húznám, főjegyzőkém. Bizony. És végignézném, ahogy órákon át csikorog azon a boton. Örömmel. Tudja, mit csinálnék? Vennék egy jó hosszú keményfa rudat, legalább hárommétereset, és mondjuk ilyen vastagot. A kihegyezett végére valami éles vasat húznék, és jól bezsíroznám. Olajozni szokták, de szerintem a zsír az jobban csúszik. A késemmel a nadrágját és a gatyáját kinyisszantanám, és óvatosan a segge lukába dugnám a vasat. De főjegyzőkém, ez a vigyázat nem azért volna, hogy ne fájjon annyira, hanem hogy a nyárs ne bántsa a belsősegeket. Szóval érti, a hosszú, tartós szenvedés

végett kellene ezt így csinálni. Az első dőfés a legfontosabb. És aztán is eleinte csak gyöngéd ütésekkel kalapálnám befelé a karót, nehogy mellémenjen, mert még képes lenne, és idő előtt meghalna nekem. Na ugye, és mikor a jobb váll és a kulcscsont bőre fölött kezdene púposodni a vas, akkor kivágnám, hogy kibújhasson, és alul még kalapálnék kettőt-hármat, és kész. Tudja, ha jó munkát végez a partizán, akkor az ember még órák hosszát él a karón. Na, főjegyzőkém. Ezt tudnám én magának nyújtani. De ehelyett csak a szél limbálja majd a lábát.

Kaboly elővesz egy könyvet, fellapozza.

ŐR Mit csinál? Olvas? Nem is érdekli a történetem.

KABOLY Nem.

ŐR És mit olvas?

KABOLY A Bibliát.

ŐR A Bibliát?! Minek hülyíti magát? Meg egyébként is, maga kinyírt negyvenegy... Magának még az Istene se bocsátana meg.

KABOLY Ha maga mondja...

ŐR Ugye, cigarettát nem hozott véletlenül a felesége?

KABOLY Sose dohányoztam.

ŐR Azt rosszul tette. No, akkor én mentem.

KABOLY Várjon.

ŐR Mi van?

Kaboly leveti a kabátját, és az örnek adja.

ŐR (*felveszi*). Aszongya, igazi angol szövet? Nem mondom...

Hát akkor, főjegyzőkém, sok szerencsét.

KABOLY Negyvenhét.

ŐR Mi?

KABOLY Zsidó.

*Az őr arca elsötétül. Némán elmegy. Kaboly szétfeszíti a halat.
Abból egy kis üvegce bukkan elő... és énekelni kezd. Majd szájába
veszi a fiolát, és erősen ráharap.*

Ébredj, magyar! Az ősi föld veszélyben!
Elvész a fajtánk, hogyha nem merünk!
Vélünk az Isten száz csatán keresztül,
Nem veszhetünk el, csak mi győzhetünk!
Rabokká váltunk ősapáink földjén,
Ne várd a hajnalt, jöjj, hasadni kezd!
Ha összefog most magyar a magyarral,
Győzelemre visz majd a nyilaskereszt,
Szálasi Ferenc!

Tárgy → kabát.

10. Petőfi brigád

ILONA, ÁDÁM, MAJD LUKÁCS ÉS A BEVONULÓ
PETŐFISTÁK

Rongyokban sorakoznak a bevonulók...

DOBOS Figyelem, figyelem! Közhírré tétetik, hogy minden magyar férfi katonaköteles, ugyanúgy, mint a többiek. Ha a 18 és 30 év közötti férfiak nem lépnek be a népfelszabadító hadseregbe, akkor mozgósítva lesznek, vagy elviszik őket munkaszolgálatosnak.

Figyelem, figyelem! Közhírré tétetik a Jugoszláviai Nemzeti Felszabadítási Hadsereg Petőfi Sándor magyar zászlóaljának felhívása.

MAGYAR TESTVÉREK! A fasiszta szörny haldoklik!
Magyarország helyzete reménytelen!

MAGYAR TESTVÉREK! Úzzétek ki a fasiszta rendszer szolgálait! Soha többé ilyen gyalázatot!

MAGYAR TESTVÉREK! Legyetek méltók őseitekhez!
Alakítsatok fegyveres partizánosztagokat! Halál a megszállókra! Szabadság a magyar népnek!

Ilona és az udvarban. Kijön a fia, nem érti, hogy mit művel.

ÁDÁM Mit csinál, édesanyám?

ILONA Ások.

ÁDÁM Kora hajnalban...? Hagyja csak, majd én. *(Kiveszi a kezéből az ásót.)* De mit ássak?

ILONA Egy kis gödröt csak... *(Egy rongyba tekert valamit mutat.)* Bedobták a kapun.

ÁDÁM Mi az?

ILONA Nem tudom... Bedobták a kapun át... A kutyák találták meg, de nem bántották. Csak ültek mellette, őrizték...

ÁDÁM Mutassa. *(Megnézi.)* Édesanyám, ez egy... Ez emberi?

ILONA Igen... Úgy hiszem. A kutyák csak ültek mellette, néztek, de nem ugattak... Megismerték...

A fiú némán és. Temeti a kis rongyba tekert emberi „cafatot”...

ÁDÁM Édesanyám. Én elmegyek velük...

ILONA Hova?

ÁDÁM *(abbahagyja a temetést).* Bevonulok. A Petőfi brigádba.

ILONA Dehogy mész te oda!

ÁDÁM Betötöttem a tizennyolc évet. Lehet menni a Petőfi brigádba, lehet menni partizánnak, lehet munkabrigádba menni, és lehet kivégezve lenni. A barátaim közül az, aki nem ment, azt más mind kivégezték.

ILONKA Oda nem mész. Mindenhova mehetsz, de oda nem mész. Te csak szépen beszéld le a barátaidat.

ÁDÁM De édesanyám... Ha nem megyek, akkor engem is kivégeznek.

ILONKA A szomszéd fia is bevonult. És tudod, mit mesélt, amikor szabadságos volt? Hogy az egyik roham előtt fegyver

hiján napraforgószárat nyomtak a kezükbe, hadd higgye az a fránya német, hogy puskát szorongatva rohamoznak a hajnali szürkületben. Golyófogónak jók voltak így is.

ÁDÁM Édesanyám mindig csak a rosszat hallja meg...

ILONKA Apád is ezt mondta, oszt nézd meg, mi lett vele!

ÁDÁM Nem! Amit eltemettünk, az nem...! Ne is gondoljon erre... De pont ezért kell elmennem! Hogy ez ne lehessen... Hogy ez... Ne haragudjon rám, de muszáj...

ILONKA *(feladja a küzdelmet)*. Kicsi fiam... *(Átnyújt egy kabátot.)* Hátha neked több szerencsét hoz, mit az apádnak...

ÁDÁM Ez így lesz jó. Higgyen nekem, édesanyám.

ILONKA A Jóisten áldása legyen veled...

Esik az eső. Rongyokban sorakoznak a bevonulók. Zenével indulnak, vörös zászlóval az élen. Felhangzanak Lukács zászlós rikoltásai:

LUKÁCS Halál a fasizmusra – Szabadság a népnek!

Éljen Tito marsall, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg és Partizánegységek legfelsőbb parancsnoka!

Éljen Sztálin, a Szovjetunió marsallja, a fasizmus elleni harc vezére!

Éljenek a magyar antifasiszta harcosok!

Éljenek a magyar harcosok a Jugoszláv Népfelszabadító Hadseregben!

BEVONULÓK *(énekelnek)*.

Baranyai háromszögben a bolmáni csatatéren

Elvtársaink vére folyik szerte a nagy mezőben.

Szabad harcos vére pöcsételi ezt a drága földet,

Hősen haltak a szabadságért, a népi igazságért.

Szabadharcos édesanya büszke a fiára,

Mert a fia bátran harcol messze a csatában,

Fegyverével sok halált szór az ellenség sorában,

Bátor szívvel halad elő sok-sok nagy csatában.

Egy tavaszi szép hajnalon elindult rohamra,
Egy fasiszta éles golyó őt szíven találta.
Megírták hát az anyának, ne várja katonafiát,
A bolmáni csatatéren ásták meg a fia sírját.

A bolmáni kis temető sötét mély árkában
Elvtársaink ott pihennek egy fűzfa árnyékában.
Szomorúfűz ráhajlik az elvtársak sírjára,
Sok jó anya könnyet hullajt hősen halt fiára.

Tárgy → kabát.

11. Duna-part

IGOR, FRIGYES, PIKÓ, GYURI, ÁRPÁD, GÉZA, MIHÁLY,
PÁL, ZLATKO, TÍMÁR, JURIJ, EMMA, GIZI, VIKI, MARA

*Fúj a szél. Emberek a Duna-parton. Nagyon sokan. És két parti-
zán. Csönd. És egy pénzérmével játszanak a partizánok.*

ZLATKO Da se zabavljamo. (Szórakozzunk egy kicsit.)

IGOR Evo ovako. Ako je glava, onda pucamo, ako je pismo,
onda ne pucamo. (Na, ide figyelj! Ha fej, akkor lövünk,
ha írás, akkor nem lövünk.)

PIKÓ Ha fej, lőnek, ha írás, akkor nem...

Feldobják az érmét, fejre esik.

IGOR E, glava. (Hát fej.)

ZLATKO Okreni se prema Dunavu bre! (Forduljatok a Duna
felé!)

IGOR Ma okreni se!!! (Fordulj!!!)

FRIGYES Mit mond?

PIKÓ *(velük együtt áll a sorban).* Forduljunk a Duna felé...

IGOR Jen... dva... tri!!! Bam-bam-bam-bam!!! (Egy... kettő... három!!! Bam-bam-bam-bam!!!)

Megdobják őket követ. Az emberek megrémülnek. Röhögnek a partizánok.

IGOR Okreni se bre! Ma okreni se!!! (Forduljatok! Gyerünk!!!)

Az emberek a Duna felé fordulnak. Csönd.

GIZI Könyörgök... Csak a Szentírást... Kérem... Könyörgök...
Hát lelüvödöznek bennünket. Jézus Mária! (*Mihálynak.*)
Adja mán ide a Szentírást, könyörüljön mán rajtam! Jézus Mária, hát le akarnak lüni bennünket, istenem!

VIKI Hallgasson má!

GIZI Nem tudok így meghalni, nem, nem, nem, nem...

MARA Hagyd mán abba a picsákolást!

ÁRPÁD Ne beszélj így vele! Az anyád lehetne!

MARA Na, magasrú leszarom én aztat!

TÍMÁR Idegesít! Mindenkit idegesít!

ÁRPÁD Hát magyar ember maga?!

A kivégzendők összeverekednek. A partizánok röhögnek. Az emberek elcsendesednek.

IGOR Ajmo još jednom. Bacamo još jednom. Jedan, dva... (Gyerünk még egyszer. Még egyszer dobunk. Egy, kettő...)

Aztán valahonnan Jurij jön, az orosz tiszt.

JURIJ Стой! Стой! Стой! Что здесь происходит? Почему стоят эти люди на берегу? (Állj, állj, állj! Miért állnak arccal a folyam felé fordulva ezek az emberek? Mi történik itt tulajdonképpen?)

IGOR Poređao sam ih za streljanje. (Kivégzésre sorakoztattam fel őket.)

JURIJ Кто они? Что они сделали? (Kik ezek? Mi a bűnük?)

ZLATKO Fašisti. (Fasiszták..)

IGOR Mađari...

Jurij felkattantja a zseblámpáját, az emberekre világít, majd elhalad a sorfaluk előtt. A látvány nem győzi meg arról, hogy ezek fasiszták... Megakad a szeme Gyuri karóráján.

JURIJ Давай часы! (Add az órát!)

GYURI Fogalmam sincs, mit akar... Šta želite? Was wollen Sie? (Fogalmam sincs, mit akar... Mit szeretne?)

JURIJ Интересно! Венгерский, сербский, немецкий... Deine Uhr! (Hihetetlen. Magyarul, szerbül, németül... Az órádat!)

GYURI Natürlich... (*Lecsatolja a karórát.*) Aber sie ist kaputt. (Természetesen... [*Lecsatolja a karórát.*] De tönkrement.)

JURIJ (*kezében az óra*). Kein problem. Спасибо. Danke. (Nem baj. Köszönöm.)

GYURI Bitte... (Kérem...)

ZLATKO Okrenite se! (Forduljatok meg!)

JURIJ (*a partizánok felé fordul*). Какой суд вынес им приговор? Покажи мне этот приговор о смертной казни! Где этот приговор? (*[a partizánok felé fordul]*). Melyik bíróság hozta meg az ítéletet? A halálos ítéletüket mutassa!)

IGOR Šta? (Mi?)

PIKÓ Valami papírt követel. Ítéletet vagy mit... asszem...

JURIJ Покажи мне этот приговор. (Az ítéletet mutassa!!!)

Igor Zlatkót nézi, Zlatko Igor-t nézi.

IGOR Pa će nam to... Vojna uprava je... U ovim vremenima... (Hát most azt minek... Katonai közigazgatás van.... Ilyenkor...)

Jurij felrúgja a gépfegyvert.

JURIJ Самосуд! Гнусная банда! Не будет никакой стрельбы!
Не трогайте их! Отведите этих людей на маленькую
работу! Ясно? (Magánakció! Gyalázatos banda! Nincs
kivégzés! A hajuk szála sem görbülhet meg! Vigyék az
embereket egy kis munkára. Érthető?)

IGOR Jasno... (Igenis...)

PÁL Malenkij robot!

GÉZA Nem ölnek meg minket?

PIKÓ Asszem, hogy az most elmarad...

Az emberekben fojtott örömmámor.

IGOR (*rövid dilemma után*). Ajde, ljudi! Idemo na logorovanje!
Ajde, postroj se. (*[rövid dilemma után]*). Emberek! Me-
gyünk táborozni! Sorakozó!)

TÍMÁR (*Vikinek*). Azt hiszem, hogy valami lágerba visznek
bennünket.

IGOR Postroj se!!! Ljudi! Ovo je kao da idemo na sahranu. Za-
pjevajmo! Hoću neku pjesmu da čujem! (Emberek! Ez
olyan, akár egy gyászmenet. Énekeljünk! Dalolást akarok
hallani!)

Csend.

ZLATKO Pjesmu! La-la-la! (*Csend.*) Pjesmu! Laaaaaa-laaa! (*Az
Internacionálét vagy partizándalokat dúdol, esetleg vala-
mi szláv népdalt.*) (Dalolást! La-la-la! Nótát! Laaaaa-
laaaa!)

GÉZA (*halkan énekelni kezd*). Kossuth Lajos...

VALAKI Azt ne!!!

Csönd...

PÁL Nem tudjuk mi azokat, csak magyar nótát... Magyar... Csak magyart tudunk...

IGOR Ma nema veze. Od sada u Jugoslaviji svi pjevaju to što hoće! Samo da je pjesma! (Nem baj az! Jugoszláviában ezután mindenki azt énekel, amit akar! Csak nóta legyen!)

Mennek a temeriniek az országúton, és halkán, bátortalanul szól a dal:

Kossuth Lajos azt izente,
Nem tőt ki a regementje!
Ha még egyszer megizeni,
Mindnyájunknak el kell menni,
Éljen az magyar szabadság,
Éljen az magyar!

Kossuth Lajos ablakába
Kinyílt a rózsa magába,
Akkorára nyílt a zága,
Bort ittam a zárnyékába.
Éljen az magyar szabadság,
Éljen az magyar!

Tárgy → kenyér.

12. Läger

BACSO, HANS, KÁLMÁN, ÖDÖN, LAJOS, HAMVAS, PIKÓ,
SLOBO, PISTI, KLEPA, TOTYA, HILDA, AMÁL, MARGIT,
SONJA

Emberek rongyosan, éhesen és félholtan a haláltáborban. Egyesek tetveket bogarásznak egymásból, mások valami undorítót esznek, imádkoznak. Vagy csak léteznek, valahogy. A gramofonról, hangosbemondón át Lenin szavai harsognak.

HANGSZÓRÓ ...mindenféle vallásos eszme, mindenféle isteneszme vagy akárcsak az istennel való kacérkodás is kimondhatatlan hitványság, amelyet a demokratikus polgárság különös türelemmel (sőt gyakorta még jóindulattal is) fogad – éppen ezért ez a legveszélyesebb hitványság, a legundorítóbb „métely”.

Millió bűnt, szennyet, erőszakot és fizikai ragályt sokkal könnyebben ismer fel a tömeg, és ezért ezek sokkal kevésbé veszélyesek, mint a legdivatosabb „eszmei” köntösbe bújtatott, kifinomult, szellemi isteneszme.

Az isten (történelmileg és köznapi élet értelmében véve) mindenekelőtt olyan eszmék komplexuma, amelyeket a külső természet és az osztályelnyomás által megfélemlített ember ostoba tehetetlensége szült – olyan eszmék komplexuma, amelyek állandósítják ezt a tehetetlen félelmet, elaltatják az osztályharcot.

Recseg, majd bedöglük a hangszóró. Ettől egy percre mindenki boldog.

KÁLMÁN Tudjátok aztat, amikó a partizán bement az öregasszonyhó? Nem ismeritek? Bemén a partizán az öregasszonyhó, az meg a zsákokat fótozta, vagy babot válogatott vagy mi. Ő meg, jó napot, mama, ugye? Jó napot. Adjon isten. Mi vagyunk a fölszabadító csapat. Jaj, hála istennek, csak ha itt vannak, mer ezek a bűdös partizánok mindent elvisznek. Oszt ű vót a partizán... Értitek...? Nem értitek...? Ű vót a partizán!

Belép Sonja, a partizán nő. Mellén egy hatalmas vörös csillag. Körbesétál. Ostorával meg-meglegyinti az emberek arcát.

SONJA Pa zdravo, jaganjci moji! Gladni ste? (*Pistinek.*) Gladan si? Ham-ham? Jesi li gladan, jagnje moje? (Hát szervusz-

tok, báránykáim. Éhesek vagytok? [*Pistinek.*] Éhes vagy?
Ham-ham? Éhes vagy, báránykám?)

PISTI Gladan... (Éhes...)

SONJA Reci: gladan sam. (Mondd: éhes vagyok.)

PISTI Gladan sam. (Éhes vagyok.)

SONJA Ajd viči! Gladan sam! (Kiabálj! Éhes vagyok!)

PISTI Gladan sam! Gladan sam! Gladan sam! (Éhes vagyok!)

SONJA Jeli? Pa onda lepo gledajte! (Igen? Akkor ide nézzetek!)

Sonja leül középre a magával hozott kis tabori székre. Lassan kicsomagolja az elemózsiát, enni kezd, hümmög, nyámmög, csámcsog.

PISTI Gladan sam... Gladan sam! Gladan sam!!! (Éhes vagyok... Éhes vagyok... éhes vagyok!!)

Sonja odadob neki egy morzsát. Pisti befalja. Csönd. Csámcsogás.

KÁLMÁN Gladan sam... Gladan... Gladan sam... (Éhes vagyok... Éhes... Éhes vagyok...)

Sonja odadob neki is egy morzsát. Az emberek szótlanul nézik, ahogy Sonja jóízűen eszik. Belép Sloba, a partizán.

SLOBO Prijatno, drugarice! Došao sam po malo radne snage za drugove. (*Sonjával enyeleg, közben kiválogatja a nőket.*)
Ti... ti... i ti. Idemo! (Jó étvágyat, elvtársnő. Jöttem egy kis munkaerőért az elvtársak számára. [*Sonjával enyeleg, közben kiválogatja a nőket.*] Te... és te... és te. Indulás!)

Sloba Amállal, Hildával és Margittal távozik. Sonja is velük tart.

HANS Die Frauen können nicht die Schienen niederlegen. Dafür brauchen sie uns! (Az asszonyok nem tudnak síneket lerakni. Ahhoz minket vittek volna!)

HILDA Hans! Hilfe mir! (Hans! Segíts!)

HANS Bleib still! Bleib folgsam! Wohin führen sie jetzt die Frauen?! (Maradj nyugton! Fogadj szót! Most hova viszik az asszonyokat?!)

BACSÓ Szerinted hova vihetik őket, mi? Nőket! Gondókozzá mán egy kicsit!

KÁLMÁN Minket tegnap az oroszok vittek el a Kopasszal a másik barakkbú. Na most akkor, na mondom, ez orosz, biztos elvisz valahová, eltesznek láb alú. Beszégünk ottan a Kopasszal...

HAMVAS De má maguk, maguk egymás között magyarul?

KÁLMÁN Há persze.

HAMVAS De út, a oroszzt nem zavarta, hogy maguk magyarul beszét?

KÁLMÁN Nem. Abszolút nem bánta. Sőt meg akart tanúni is.

BACSÓ Meg akart tanúni?

KÁLMÁN Persze! Tudta mondani, hogy szép kislány.

HAMVAS Azt megtanúta mondani?

KÁLMÁN Azt meg. Meg szép kislányok.

BACSÓ Magyar lányok köllenek nekik...

KÁLMÁN Persze. Na most, elég az hozzá, aszongya nekem, pogyom samnom. Odamén a barakkhó szépen, na, te, na, aszmondja, pogyam, mennyünk vele. Lemegyünk három lép-csöt, fölgyújcsa, kinyissa azt ajtót, mind a két oldalán száz méter hosszú, ez mind végig, így, oda, meztelen hullák, mind a két oldalán. De hát a betegetek mind odavitték. Egyszer csak, mikor jó besötétedett, akkor szépen jöttek a kamiónok, szépen jött, na, mondja, pogyom. Gyerünk megfogni szépen a hullát, bedobáni a kamionba, egész éjjel...

ÖDÖN (*közbevág*). Azé kár, hogy pont tegnap vitték el dolgozni.

KÁLMÁN Én is aszondom.

ÖDÖN De nem azért. Hanem mert tegnap valami három fegyveres és egy civil járt itt, és jelentkezésre szólította fel a negyvenöt évnél idősebbeket. Merthogy azokat könnyebb munkára osztják majd be, de lehet, hogy talán haza is engedik őket. Kár, hogy kend pont tegnap odavolt...

BACSÓ Fogja mán be a száját!

ÖDÖN Elvitték a Búza Máté bácsit, tudod, a szakácsot, meg még egy németet is. Maga is mehetett volna haza biztosan, de hát nem volt itt...

KÁLMÁN Ez igaz...?

BACSÓ Bassza már meg, eztet most muszáj vót az orrára kötnie?!

ÖDÖN Csak jó, ha tudja.

BACSÓ Bassza meg kend, de tényleg!

ÖDÖN Ne káromkodjék.

BACSÓ Hogy az apja faszába ne káromkodjak, mikor hülyeségekrű jár a szája! Bent vagyunk a szarba vastagon így is, erre még kend is dob rá egy lapáttal. A kurva életbe, rá akarok gyújtani!

ÖDÖN Bűnös szenvedélyt az Úristen nem pártol.

BACSÓ Hallgasson, mer a szájába mászok!

ÖDÖN Ha annyira kívánják, szedjék össze a lehullott száraz falevelet. Az is füstöl.

Bacsó türelmének vége. Nekirohan Ödönnek. Összeverekednek. Belép Sonja. Sonja hosszú csendben méregeti a két férfit. Aztán elvigyorodik, és laza mozdulattal tőkön lövi Ödönt.

BACSÓ (*Ödönhöz rohan*). Hans, nézd meg, hogy itt van-e még az a sváb orvos.

HANS Mein Gott! Ich? (Istenem! Én?) (*Vonszolja magát.*)

BACSÓ Du, du, te! Menjél!

Hans csak vonszolja magát, de nem halad.

BACSÓ Vigyétek át.

*Ödönt elviszik.
Tárgy → cigaretta.*

13. Én élek!

PIKÓ, ANDRÁS, STEVAN, RADOJKA, LOJZI, GONDI,
BORI, HARMONIKÁS, HULLÁK

Hullák hevernek szanaszét. Némelyeket letakartak egy pokróccal. Pikó, a cigány gyerek és András állnak, várnak. Stevan, a partizán, és Radojka, a partizánlány meg a Harmonikás jön. Röhögnek, rézszezen, erotikus hevületben énekelnek:

Mlada partizanka pušku nosila (2×)
Hej nek se čuje čuje, hej nek se zna
Da je mlada partizanka pušku nosila.

Mlada partizanka bombu bacala (2×)
Hej nek se čuje čuje, hej nek se zna
Da je mlada partizanka bombu bacala.

Mlada partizanka konja jahala (2×)
Hej nek se čuje čuje, hej nek se zna
Da je mlada partizanka konja jahala.

(Egy ifjú partizánlányról szól, aki puskát visz, bombát dob, lovagol.)

STEVAN E, pa onda da zapalimo. (Akkor most gyűjtsunk rá.)

Stevan mindenkit körbekínál cigarettával, rágyújtanak. Aztán Stevan tudálékosan magyarázni kezd, Radojkának produkálva magát.

STEVAN Rake ima da su 8 metara dugačke, 4 metara široke i 2 metra duboke. Razumiješ? To ti je standard. (*A Harmonikásnak.*) Ti, družo, ostani ovde, pa zasviraj nam neku veselu! Na posao! (A gödröknek 8 méter hosszúnak, 4 méter szélesnek és 2 méter mélynek kell lenniük. Ez a

standard. [*A Harmonikásnak.*] Te, elvtárs, maradj itt, és zendíts rá nekünk valami szép balladára. Munkára fel!)

Stevan és Radojka vihogva elvonulnak valami mögé a hevületüknek érvényt adni. Pikó és András a tömegsírba cipeli a hullákat.
A Harmonikás folytatja a muzsikálást...

PIKÓ Na, maj pont méricskélem neked a gödröket...

ANDRÁS Mé, mit mondott?

PIKÓ Nóccó néccő kettő. Az a szabály. Leszarom. (*A Harmonikásnak, aki nyilván nem érti.*) Hát, komám, mondhatom, púp vagy a hátamon.

ANDRÁS Nem szereted a muzsikát?

PIKÓ Há, mikó nyekereg nekem a fülembé, má rosszú vagyok, amikó meghallom. Oszt majnem mindig gyün ez velünk, mén a kocsi elő, viszi a magyar embereket, a hullákat mán, mögötte meg ezek, nótaszóval, dobszóval. Agyonverték, oszt örűnek.

ANDRÁS Há ja... Na, akkó pakolunk?

PIKÓ Nem szíjjuk el előbb?

ANDRÁS Maj közbe. Pakójjunk.

Leveszik a hullákról a koszos lepedőt, Pikó gyakorlottan összehajtogatja, félreteszi.

ANDRÁS Ezeket legalább letakarták.

PIKÓ *Én* takartam le őket. Nem ezek! Hát legalább legyenek takarva. Há nem? Mindig van nálam egy pokróc ilyenkö.

András a lapáttal nyomkodja a hullákat.

PIKÓ Te mi a fenét csinálsz?

ANDRÁS Fújatom őket. Mer a mútkó vittük a Gyantár fiúkat meg a Tímárt a családjával, vótak vagy heten-nyócan, és parasztkocsiva hoztuk ki a temetőbe, és akkó...

PIKÓ De várjá. Le vótak takarva?

ANDRÁS Azt má én, tudod, hogy mondjam, nem emlékszek.

Elég az hozzá, hogy az egyik Gyantárt elvesztettük, anynyi bajunk vót, me amikó a sírt kiástuk, még ki köllött faragni az ódalát, hogy férjenek, ugye, több férjen be. És akkor, mikor a pokrócba betették azt a szegény, szerencsétlen Gyantár Ferit...

PIKÓ Na ugye, hogy vót pokróc!

ANDRÁS Vót hát, no, szóval mikó befordították a gödörbe, ugye, ment ki az a levegő, vagy mi vót abba a Feribe, és akkor azok odaszótak, hogy na mi az, tán nem is tetszik?

PIKÓ Jaj, hát csinának ilyeneket. Hogy gyün belőlük a levegő, meg... Te hogy kerüté ide?

ANDRÁS Én azé vagyok itten mostan, mert az apám is, és szóval nem vót elég, aki... Az apám is szállította a hullákat. Lóval hordta a kukoricát valahonnan, és mikó lepakolta a kukoricát, akkó odament a községházához, hogy a halottakat szállítsa.

PIKÓ És vót, hogy ganéval voltak letakarva a holttestek? Vagy nem mondta?

ANDRÁS Nem mondott ő semmit. De valószínű, hogy le vótak takarva.

PIKÓ Ganéva vagy pokróccal?

ANDRÁS Jaj, haggyá mán a pokrócca!

Jön Lojzi. A férfiak elhallgatnak. A nő némán, egyenként végignézi a halottakat...

ANDRÁS Nincs köztük...

Lojzi elmegy. Viszik az egyik hullát.

PIKÓ Azé nem könnyű ez a Szuszu, baszom a száját.

ANDRÁS Hogy beszélsz mán, Pikó?!

PIKÓ Jó van, tudom én, csak mikó nehezék...-

Leemelik a másik hullát.

ANDRÁS Ez a Gondi... A Gondi Lajos... Ennek évekig loptam a kukoricáját. Tízcsövenként, hogy észre ne vegye....

Ismét jön egy kószáló nő, de most a sírok felől.

BORI Ott... mind ilyen... Nagy gödör... És fekete föld volt, nincs teljesen kiásva tán... Ja, mi van ott, kutya van ott? Kutyák eszik ott? Juj, mi lesz ott? És jaj, vigyázat! Ott volt egy, és ott volt egy, egy agyvelő... Most hogy kié az? Az a Vera nénié, aki mondta, egy héttel előbb, akit az urát mondott, hogy meghalt. Kié vót? Lehet, hogy a Zsuzsi, Zsuzsi barátnőmnek az apjáié, lehet, hogy az enyim. Vagy az én édesapámé... csak ketten vót, a többi az... izé. És ott vót ilyen bakancsok, mindennek a nyomai, olyan havas, fagyos, csomó föld, izék, fű, de olyan fagyos, meg homok, ez a izé, hó is... göröncsök, minden, vér meg tócsa, mindennek a nyomai... és a kutya megeszi. Mész onnan! Há nem mész onnan! (*Elmegy.*)

ANDRÁS Hát de agyvelő? Hát mit csináltak vele?

PIKÓ Mit? Há fejbe lövik, oszt szétesik a feje, agyvelő, kész.

Gondi megmozdul.

ANDRÁS Ez él...

ANDRÁS Mi lesz, ha visszajönnek, és meglátják?

PIKÓ El kéne gyugni.

ANDRÁS De ha megszámojják őket?

GONDI Hol vagyok...? Hol vagyok...?

ANDRÁS Lajos, megismersz...? Föl bírsz állni? Én vagyok az... Az András... A Bandi... Lajos, gyere... (*Pikónak.*) Na, most hozd a pokrócot!

András és Pikó letakarják Gondit a pokróccal, és átsegítik egy rejtékhelyre...

ANDRÁS Lajos, maradj szépen.... Maradj csendben... Estére visszajövünk érted...

Visszamennek a hullákat pakolni. Jön vissza Stevan.

STEVAN No, momci? Ide li to? (Na, fiúk? Megy a munka?)

Végigszámolja a halottakat. Nem stimmel. Még egyszer végigszámolja őket.

RADOJKA (off). Stevo!

STEVAN Evo! (Mindjárt!)

RADOJKA (off). Steeevo!

STEVAN Evo! (Pikóéktól.) Da ne fali neko odavde? (Mindjárt! [Pikóéktól.] Nem hiányzik innen valaki?)

PIKÓ Nem, innen senki se hiányzik. Niko. (Senki.)

Gondi pokrócba bugyolálva kiugrik a rejtékhelyéről.

GONDI De hiányzik! Én élek! Látjátok, nem vagyok bűnös, megmenekültem! (És már rohan is, mint a szél.)

Stevan először lefagy a rémülettől, és mire a fegyveréhez kap, Gondi már rég eltűnt. Utánalőne, de nem teszi...

STEVAN Ajde. Bjezte! (A Harmonikásnak.) Ajd, onu moju... (Nyomás innen! [A Harmonikásnak.] Az én nótámat.)

Pikó és András hazaiszkol. A Harmonikás játszani kezd. Stevan a földre ül, énekelni kezd, de egyre keserűbben szól a dal...

•
STEVAN (*énekelt*). Sivi sokole, prijatelju stari,
Daj mi krila, sokole da preletim planine.

Visoka je planina, nebo iznad nje,
A na nebu sivi soko, gleda na mene.

Duboka je Sutjeska, kanjon iznad nje
Na kanjonu Tito stoji, gleda ranjene.

Na kanjonu Tito stoji i poručuje
Sutjeska se mora proći, da spasimo ranjene.

Sutjeska je probijena, ranjeni su spašeni
A naš dragi heroj Sava osta mrtav da leži.

Sivi sokole, prijatelju stari,
Daj mi krila, sokole da preletim planine.

(A *Szürke sólyom* c. dal tartalma: magas a hegy, s felette az ég, onnan szürke sólyom tekint le rám, szürke sólyom, öreg barátom, adj nekem is szárnyat, hogy átrepüljem a hegyet. Mélyen fekszik a Sutjeska, Tito rám tekint, és azt üzeni nekem, a sutjeskai csatát meg kell nyerni, a sebesülteket meg kell menteni, és megmenekültünk, csak a hős Sava kapitány fekszik holtan, brigádok, ne féljetek a munkától, mert mi Tito elvtárs brigádja vagyunk, dolgozunk és győzünk.)

*Stevan a végén már alig tud énekelni... És aztán fegyveréért nyúl,
és főbe lövi magát.*

RADOJKA Stevo!

14. Csőszkunyhó

KERTÉSZ, IDEGEN

Kertész a földön alszik, a feje búbjáig a pokrócba takarózva. Alkony. Eső. Neszezés. Valaki még van a kunyhóban. Kertész felriad a neszre. Felül, fülel. Látni nem lát szinte semmit.

KERTÉSZ Van itt valaki...?

Hosszú csend.

IDEGEN Van.

Csend. Gyufa lobban.

IDEGEN Rágyújt?

KERTÉSZ Ha megkínál.

IDEGEN Fogja!

Lobban a gyufa. Kertész is rágyújt. Csend. Cigarettaznak.

IDEGEN Honnan jön?

KERTÉSZ Egy tömegsírbel szöktem meg.

Csend.

KERTÉSZ Maga kicsoda?

IDEGEN Magyar vagyok. Ez elég?

KERTÉSZ Elég.

IDEGEN Mi történt?

KERTÉSZ Nem tudom... Bevittek a községházára. Voltunk ott sokan magyarok. Mindenkit agyonvertek. Azt üvöltözték, hogy engedélyük van rá Titótól... Anyámat is elvittek... Nem tudom, mi lett velem... De sokszor álmodom, hogy ott áll levágott mellekkel, és azt mondja, hogy nem

tud megölelni, mert véres leszek... Vagy ül a széken fülek nélkül, és én félek tőle...

Csend. Cigarettaznak.

IDEGEN Ugyanúgy csinálták, mint Bezdánban meg Óbecsén, Adán meg Moholon... Vagy Topolyán, Péterrévén... Horogson, Szenttamáson, Szabadkán... Ugyanúgy. Merre, hová tart?

KERTÉSZ Nem tudom. Talán eljutok Magyarországra. Arra a régire, mert eddig ez is Magyarország volt...

IDEGEN Én hazamegyek...

KERTÉSZ Haza...? Haza... Visszajönnek egyszer még ide a magyarok? Mit gondol?... Pedig annyira örültünk, mikó bejöttek a magyarok... Annyira vártuk mindannyian... Hát hogy ne vártuk volna! Húszéves diktatúra után... Azt nem lehet leírni. Emlékszem, hogy rohantunk utánuk... Mindenki. Álltunk sorba, és virágot dobáltunk oda. És az én bátyám úgy eltalálta a motorbiciklist egy csokor virággal, hogy majdnem lefordult a motorról, elkezdett inogni. És emlékszem az asszonyokra, a gyönyörű szép magyar ruhákat pártákkal fölverték, kihozták a nem tudom honnent is, és mi meg kitűztük a kokárdát... Hát szép vót ez. Kezdődött egy új élet. Sose fogom elfelejteni azt a boldogságot...

IDEGEN Én hazamegyek...

Kertész csendesen dúdolni kezd:

Elhallgattak a fegyverek,
Újvidékre menetelek.
Szabadkánál ha megállok,
Nevessetek, magyar lányok!
Seje-haja-haj, dalolj, magyar!

Az idegen krákog, hörög...

IDEGEN Aztán '42-be mint a futótűz terjedt, hogy Újvidéknél még Zsablyánál a magyarok belelőttek a folyóba rengeteget. Rengeteget, szlávokat, magyar katonák.

IDEGEN Léket vágtak...

KERTÉSZ Igen, a Grassy parancsára léket vágtak a Dunán, és abba géppuskázták az embereket. Mindenkit, szerbeket, zsidókat, asszonyokat, gyerekeket, mindenkit. Magyar katonák. Ismertem egy csendőr főhadnagyot, akinek ez a Grassy azt mondta, amikor egy csoport szerb embert vitt valahova, hogy: „Mit kíséreti ezeket? Ezeket ki kell végezni, és nem kíséretetni!” És arra utasította, hogy géppuskázzák végig a várost. Érti? Hogy géppuskázzák végig az egész várost!

Hát ezt mink nem tudtuk elképzelni. De ez volt, ez megtörtént. Itt nem voltak bíróságok, itt bíróságra nem emlékszek. Az szörnyű volt, az a téli kivégzés. Hát, akkor az utcára nem nagyon mertek menni szerbek, horvátok, zsidók, nem... Nagy tisztogatást, a magyarok nagy tisztogatást csináltak. Mindenki ellenség, mindenkit likvidálunk. Akárkit kivégeztek. Borzasztó dolgok. De hát háború van... No, és most ez lett a vége.

IDEGEN Nem éhes? Adhatok magának egy darab száraz kenyeret. Meg szalonnám is van még, ha elfogadja.

KERTÉSZ Nagyon megköszönöm, nem ettem rendes ételt már napok óta. Kenyeret se láttam, mióta ...

IDEGEN Itt a tarisznyám, használja egészséggel.

Az Idegen feláll. Kertész megpillantja az arcát. Egy véres húscafat.

KERTÉSZ Várjon! Ember, maga... maga is...

IDEGEN Jobban jártam, mint akiket a tömegsírba löktek.

KERTÉSZ Ne menjen, az Istenre kérem. Ilyen ábrázattal ne-hogy hazamenjen!

IDEGEN És ha kipihente magát, menjen tovább még húsz kilométert az út mentén óvatosan, ott aztán átlépheti a

határt. De nehogy felkérezkedjen valakinek a szekérére. Senkiben sem lehet ma megbízni. Halálra vannak rémítve az emberek. Isten áldja! Ha átér a határon, csókolja meg helyettem is a magyar földet...

Tárgy → tarisznya.

15. Kivégzés

RADE, KOCSIS, IVICA, BOROS, PÁSZTOR, PIKÓ, FORRÓ,
KALMÁR, BOROVICS, MAKAI, TÖRÖK, HARMONIKÁS,
VERA, FRANCI, ELLA, NADA

Lassan, imbolyogva jön befelé a halálra ítélték menete ásókkal...

KALMÁR (*súgva*). János, te is itt vagy?

KOCSIS Itt vagyok hát... Te hoztál tarisznyát? Minek?

KALMÁR Kétnapi elemőzsiát pakolt az asszony. Aszonták,
hogy pakójjunk két napra, vagy nem?

KOCSIS Azt, hát... De minek...

MILIVOJ (*csörtet előre, óbégat*). Oj, madžari, da vas jebo Horti
/ vi mislite, da će on još doći / neće doći, nema više moći!
(Magyarok, hogy baszna meg Horthy, / azt hiszitek, hogy
vissza fog jönni, / de nem jön már, nincs hatalma neki.)

IVICA Milivoje, možda sad baš i nije prilika... (Milvoj, lehet,
hogy most nem ez a megfelelő alkalom...)

Milivoj tovább énekel. Hiszen boldog.

MILIVOJ Padaj, silo i nepravdo,
narod ti je sudit zvan;
bježte od nas noćne tmine,
svanuo je i naš dan...

(Ezen versszak tartalma: bukj el, erőszak és igazságtalanság, a nép hivatott ítélkezni feletted.)

NADA Milivoje! Začepi! Zavijaš ka' pas. Ajde, kopaj! (Milivoj, elég volt. Úgy vonítasz, mint egy kutya. Áss!)

PIKÓ Ássunk.

Ásna az emberek.

MILIVOJ Prestani! Svuci se! (Hagyd abba! Vetkőzz le!)

PIKÓ Most gyün az, amikó le kő vetkőzni...

MILIVOJ Sve! (Mindent.)

PIKÓ Mindent...

MILIVOJ Hoću da vas vidim kao od majke fašističke rođene!
Ajde! (Úgy akarlak ott látni titeket, ahogyan a fasiszta anyátok megszült benneteket! Gyerünk!)

Nehezen megy a vetkőzés, egyik-másik megtántorodik, térdre esik...

MILIVOJ *(átlöki Kalmárt is a többi közé).* Ajde!

KALMÁR Azt mondták, hogy ásnom kell... Mondd meg neki, hogy nem vagyok kész!!! Pikó! Mondd meg neki... mondd meg, hogy csak arra kérem, hogy én utoljára... utoljára álljak a puska elé.

PIKÓ Mit?!

KALMÁR Mondd meg neki... Hogy engemet utolsónak...

PIKÓ On hoće zadnje... zadnje pucaš... Može? (Ő akarja utolsó... utolsónak lelődd...)

MILIVOJ *(röhög).* Može. E, pa nema problema. Može. (Lehet. Hát nincs akadálya. Lehet.)

KALMÁR Hvala. (Köszönöm.)

Az emberek vetkőznek...

IVICA *(a népnek).* Stani! *(Nadának.)* Moramo mi ovo da radimo? *([a népnek].* Állj! *[Nadának.]* Muszaj nekünk ezt csinálni?)

PIKÓ Ez nem akarja...

NADA Šta je, usrao si se, družo? (Mi van? Beszartál, elvtárs?)

KOCSIS Azt kérdezi, hogy van-e erre engedélyük...

IVICA Imamo il nemamo? (Van vagy nincs?)

NADA (*pofon vágja*). Eto ti naredjenja! (*[pofon vágja]*). Nesze neked a parancs!)

Milivoj vigyorog.

MILIVOJ (*vigyorova Nadának*). Slatka si ko med. (*Taperol.*)
(*[vigyorogva Nadának]*). Édes vagy, mint a méz. (*Taperol.*)

NADA Jesi'l ti poludio? (Te megörültél?)

MILIVOJ Hoću da ti se uvučem u gaćice, drugarice... (A bugyidba akarok bújni, elvtársnő...)

NADA Uvući ću ti ja olovo u dupence, družo. (Bújzatok én egy ólmot a seggedbe, elvtárs.)

De Milivoj mégis Nada lába közé nyúl.

NADA (*tökön rúgja*). Hoćeš pred vojni sud, družo avetinjo?
(*[tökön rúgja]*). Haditörvényszék elé akarsz állni, hülye elvtárs?)

Ivica a jelenetet távolról figyelte. Röhög.

IVICA (*Milivojnak*). Družo, nećeš da zapevaš? (*A fülébe dúdol.*) Oj, Kozaro, joj oj, Kozaro... (Elvtárs, nem gyújtasz nótára? [*A fülébe dúdol.*] Hej, Kozara, jaj hej, Kozara...)

MILIVOJ Bjež ti u kurac! (Menj a faszba!)

Török szembefordul a partizánokkal. Vigyázzba vágja magát.

TÖRÖK Török Sándor vagyok, a Magyar Királyi Honvédség alhadnagya. Követelem, hogy azonnal hagyják abba a kivégzéseket. Ellenkező esetben ezt jelenteni fogom az önök felettes parancsnokságának, mert ez törvényellenes!

Kóló.

TÖRÖK Bírósaí ítélet nélkül senkinek sincs joga ártatlan embereket kivégezni!

Kóló.

TÖRÖK Ha kell, akkor akár Titóig elmegyek.

Kóló.

TÖRÖK El én!

*Török énekelni kezd, aztán a többiek is.
Állnak az emberek, ruhátlanul, halált várva, és énekelnek:*

Boldogasszony Anyánk, régi nagy Pátronánk,
nagy ínségben lévén így szólít meg hazánk:
Magyarországról, Édes hazánkról,
ne feledkezzél el szegény magyarokról.

Nyisd fel az egeket sok kiáltásunkra,
anyai palástod fordítsd oltalmunkra!
Magyarországról, Édes hazánkról,
ne feledkezzél el szegény magyarokról.

Kegyes szemekkel tekintsd meg népedet,
segéljed áldásra magyar nemzetedet.
Magyarországról, Édes hazánkról,
ne feledkezzél el szegény magyarokról.

PARTIZÁNOK (*kóló*). Oj, Kozaro, joj oj, Kozaro...

Tárgy → fehér ingek.

16. Anya

ANYA, FIÚ

A földön a kivégzettek fehér ingjei...

ANYA Mik vótak! Bizony, bizony. Sok minden van, amit az ember nem is tud fölfogni. Sok rossz emlék, nem merek gondózkodni...

FIÚ Miért titkolóztál előttem ennyi éven át, anyám? Miért vártál a legutolsó pillanatra?

ANYA Ha megpiszkáljuk a sebet, akkor újra kivérzik. De az az igazság, hogy most már én is soros vagyok, a temetőbe landolok nemsokára, és hogyha már én is elmegyek, akkor már nagyon kevés marad belőlünk, akik ezeket a dolgokat nektek mesélni fogja. Hogy mi történt akkor. Hogy mennyien meghaltak...

És tudod, fiam, mindig fehér ingbe mentek... az ingek fehérek voltak... Miért öltöttek magukra az áldozatok fehér inget, azt sose tudtam... Az egyetlen, az ünneplőt. Amiben nőültek vagy nőülni akartak. Vajon tudták-e, hova hurcolják őket? Nem tudom... De nagyon sokan meghaltak akkor, nagyon sokat kivégeztek...

A Nemes bácsit például. A Nemes bácsi volt a palicsi sportklub elnöke. Ezt az embert szintén kivégezték. A Puha Jóska, nem tudom, az egyik Puhát, azt is kivégezték, kivégezték a Kafcsákat, az egy suszter volt, állítólag a nyilaspárt tagja volt, nem tudom, de kivégezték. A Lampert, az csinálta a diadalkaput, azt is kivégezték... A három Szabados, a Laci, nem, a Feri, a Jani meg az apjukat, azt szintén elvitték, és kivégezték mind a háromat... A Masa András, a piacon árul, egy olyan kis alacsony ember, a tejpiacon, az sokat tud, annak az apját is kivégezték... Meg azt az utca-söprűst Palicson, azt is kivégezték. Az utcaseprűst, érted, egy szerencsétlen ember volt, kis alacsony ember, emlék-

szem rá... A fűszerkereskedőnek három barátja vót. Mind a háromat kivégezték. János vót, Pali vót és Pista vót. Mind a háromat kivégezték... A Kis Pál, kupuszini deszkakereskedő, akinek Zomborba vót kis deszkakereskedése, aztán kivégezték a Buják József 18 éves gyereket, Koluton lakott, akkor Kolszár András, Szuszinak az édesapját, azt is kivégezték, akkor Forgács, nem tudom, mi vót a neve, azt is, akkó meghalt a Szenci Pali, a Sörös Vince meg a Rohacsek István is, meg a Guzsván és a Mészáros is, a Kelemen, az Agárdi, a Hangya, a Szenkó, az Ódry, a Gál...

Sötét.

Szabadka, 2013. október 4.